

EĞİTİMCİ VE ŞAİR KİMLİĞİYLE İBRAHİM HAKKI EROĞLU

İbrahim Hakkı Eroğlu as an Educator and Poet

MERVE GÜVEN

Arş. Gör., Ankara Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi, Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı,
Ankara, Türkiye

Research Assistant, Ankara University, Faculty
of Theology, Department of Turkish Islamic
Literature, Ankara, Turkey

mrvguven@ankara.edu.tr
orcid.org/0000-0002-4870-2680

REYHAN KELEŞ

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi, Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı,
Erzurum, Türkiye

Associate Professor, Atatürk University,
Faculty of Theology, Department of Turkish
Islamic Literature, Erzurum, Turkey

reyhankeles@atauni.edu.tr
orcid.org/0000-0003-3040-3081

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü /Article Types: Research Article

Geliş Tarihi /Received: 1 Temmuz 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 27 Kasım 2022

Yayın Tarihi/Published: 30 Aralık 2022

ATIF/CITE AS:

Güven, Merve- Keleş, Reyhan, "Eğitimci ve Şair Kimliğiyle İbrahim Hakkı Eroğlu" *Hitit İlahiyat Dergisi*, (Aralık/December 2022) 21/2, 1321-1362. <https://doi.org/10.14395/hid.1138895>

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler - yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak (turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: ilafdergi@hitit.edu.tr <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid>
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two External Double-blind Peer Review

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: ilafdergi@hitit.edu.tr - <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid>

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

İbrahim Hakkı Eroğlu as an Educator and Poet

Abstract

İbrahim Hakkı Eroğlu (d. 1955) is one of the important cultural figures raised in Niğde. After teaching various courses in different schools for thirty-three years, in 1933, he ended his teaching career, which he started in 1900. The contributions of Eroğlu to our education and cultural life were not limited to his profession. Transferring the important examples of nasihatname genre in Persian literature into Turkish, Eroğlu also continued to enlighten the society with his publications after his retirement. His translations of Sa'dî-i Şîrâzî's (d. 691/1292) *Bostân* and *Gülîstân* and Ferîdüddin Attâr's (d. 618/1221) *Pendnâme* were published in Niğde before Eroğlu passed away. Upon the request of the historian and translator Feridun Nafiz Uzluç (d. 1974), who is relative to Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (d. 672/1273) from his maternal side, Eroğlu translated two nasihatname genre literary works of Sultan Veled (d. 712/1312) into Turkish from Persian. These two nasihatnames, *Rebâbnâme* and *İntihânâme*, are important examples of their genre in our literature. These translations, written in the Ottoman alphabet, were published in the Latin alphabet after the death of the translator.

Besides his identity as a translator, Eroğlu is a poet who closely followed the era in which modern poetry was built. His poems in his majmua of poetry, he named *Nâle*, are important examples of the changing of form and content observed in classical poetry as a result of the change in social and political life and interaction with the West. However, Eroğlu's poems -except for a few examples published in some local publications- have not been published yet and his poet identity has not been the subject of an academic study. The poetry majmua named *Nâle*, which contains three hundred and fifty-two poems written by İbrahim Hakkı Eroğlu in different verse forms, is found in succession with his treatise named *Tünel Eğlencesi* in the manuscript book that we reached through his grandchildren. We are preparing these two works, written in the Ottoman alphabet, for publication.

In this article, based on *Nâle*, which is his unpublished majmua of poetry, his identity as an educator and poet is explored; and the social, political and cultural picture of the 20th century is presented to the attention of the reader with examples from the poems of an educator poet. This article is organized in two chapter. In the first chapter, information about Eroğlu's life is provided and his works are introduced under sub-titles. While composing this chapter, existing studies on İbrahim Hakkı Eroğlu have been used. New information, obtained from interviews with his grandchildren, has also been added to the literature. In the second chapter, Eroğlu's educator and poet identity was discussed with examples from the poetry majmua named *Nâle*, and his poems were examined in terms of form and content. While evaluating his educator identity, besides the letters and notes in Eroğlu's handwritten notebook, *İbrahim Hakkı Eroğlu Special Issue* (1940) of the magazine named *Akpınar*

(published by Niğde Community Center), was also used. To examine the reflection of Eroğlu's educator identity on his poems' language, his didactic poems are also evaluated under this topic. In the section titled "İbrahim Hakkı Eroğlu by his Poet Identity", the relationship of Eroğlu, who is known as Second Mehmed Âkif around Niğde, with Mehmed Akif (d. 1936) is also emphasized, while his literary aspect is being examined. The similarity of Eroğlu's poems to Akif's in terms of content has been demonstrated with examples selected from his poems, and it has been proven that this appellation given by the people of Niğde is not an unfair. In order to reveal his dominance in the literary landscape of the period, Eroğlu's praise of Abdülhak Hamid Tarhan (d. 1937), one of the important representatives of the new poetry, the compensation from Ziya Paşa's (d. 1880) *Terkib-i Bend*, and the criticism of Tevfik Fikret's (d. 1915) poem are among the poems cited in our study.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, İbrahim Hakkı Eroğlu, Nâle, Niğde, Modern Turkish Poetry, The National Struggle, Mehmed Âkif Ersoy, Sonnet.

Eğitimci ve Şair Kimliğiyle İbrahim Hakkı Eroğlu

Öz

İbrahim Hakkı Eroğlu, (öl. 1955) Niğde'nin yetiştirdiği önemli kültür simalarındandır. 1900 yılında başladığı öğretmenlik vazifesini farklı okullarda, muhtelif dersler okutmak suretiyle otuz üç yıl sonra tamamlamış ve 1933 yılında emekli olmuştur. Eroğlu'nun eğitim ve kültür hayatımıza sunduğu katkılar mesleği ile sınırlı kalmamıştır. Nasihatname türünün Fars edebiyatındaki önemli örneklerini Türkçeye aktaran Eroğlu, emekliliğinden sonra da yayınları ile toplumu irşat etmeye devam etmiştir. Sa'dî-i Şîrâzî'nin (öl. 691/1292) *Bostân* ve *Gülistân* adlı eserlerine ve Ferîdüddîn Attâr'ın (öl. 618/1221) *Pendnâme*'sine yaptığı tercümeleri, mütercim henüz hayatta iken Niğde'de basılmıştır. Eroğlu, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (öl. 672/1273) soyuna mensup bir anneden dünyaya gelen tarihçi ve mütercim Feridun Nafiz Uzluk'un (öl. 1974) isteği üzerine Sultan Veled'in (öl. 712/1312) *Rebâbnâme* ve *İntihânâme* adlı, nasihatname türünün edebiyatımızdaki önemli örneklerinden olan Farsça eserlerini de Türkçeye tercüme etmiştir. Bu tercümeler ise mütercimin vefatından sonra Osmanlı alfabesinden günümüz alfabesine aktarılarak yayınlanmıştır.

Eroğlu, mütercim kimliğinin yanı sıra modern şiirin inşa edildiği çağı yakından takip etmiş bir şairdir. *Nâle* isimli eserinde yer alan manzumeleri; sosyal ve siyasi hayatta meydana gelen değişim ve Batı ile etkileşimin neticesinde klasik şiirde gözlenen form ve muhteva yeniliğinin önemli örnekleridir. Ancak Eroğlu'nun şiirleri -bazı yerel yayınlarda neşredilen birkaç örneği dışında- henüz yayınlanmadığı gibi şair kimliği de akademik bir çalışmaya konu olmamıştır. İbrahim Hakkı Eroğlu'nun, farklı nazım şekilleriyle yazdığı üç yüz elli iki manzumesini ihtiva eden *Nâle*, torunları vasıtasıyla ulaştığımız el yazması defterinde, *Tünel Eğlencesi* adlı eseriyle art arda bulunmaktadır. Osmanlı alfabesi ile yazılmış olan bu iki eser, tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

Bu makalede Eroğlu'nun henüz yayınlanmamış olan *Nâle* isimli eserinden hareketle eğitimci ve şair kimliği ortaya konulmuş, 20. yüzyılın sosyal, siyasi ve kültürel manzarası eğitimci bir şairin şiirlerinden örneklerle okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Çalışmamız iki bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde Eroğlu'nun hayatı hakkında bilgi verilmiş ve eserleri alt başlıklar hâlinde tanıtılmıştır. Bu bölüm hazırlanırken İbrahim Hakkı Eroğlu'na dair mevcut çalışmalardan istifade edildiği gibi torunları ile yapılan görüşmelerden elde edilen yeni bilgiler de literatüre eklenmiştir. İkinci bölümde *Nâle*'den örneklerle Eroğlu'nun eğitimci ve şair kimliği ele alınmış, şiirleri şekil ve muhteva itibarıyla incelenmiştir. Eğitimci kimliği değerlendirilirken Eroğlu'na ait söz konusu el yazması defterde yer alan mektup ve notların yanı sıra Niğde Halkevi tarafından neşredilen *Akpınar* dergisinin, 1940 yılındaki *İbrahim Hakkı Eroğlu Özel Sayısı*ndan da istifade edilmiştir. Eroğlu'nun eğitimci kimliğinin şiir diline aksedişini ortaya koymak üzere şairin

didaktik içerikli şiirleri de bu başlık altında değerlendirilmiştir. “Şair Kimliği ile İbrahim Hakkı Eroğlu” başlıklı bölümde edebî yönü incelenirken Niğde çevresinde İkinci Mehmed Âkif diye anılan Eroğlu’nun Mehmed Âkif’le (öl. 1936) münasebeti üzerinde ayrıca durulmuştur. Mehmed Âkif’in Eroğlu’na ve Eroğlu’nun da Âkif’e yazdığı övgü dolu mısralara yer verilmiştir. Eroğlu’nun şiirlerinin, içerik ve söyleyiş özelliği bakımından Âkif’in şiirlerine olan benzerliği, şiirlerinden seçilen örneklerle ortaya konulmuş ve Niğde halkı tarafından yapılan bu değerlendirmenin haksız bir tespit olmadığı da delillendirilmiştir. Eroğlu’nun yeni şiirin önemli temsilcilerinden Abdülhak Hâmid Tarhan (öl. 1937) hakkındaki övgüsü, Ziyâ Paşa’nın (öl. 1880) *Terkib-i Bend’*inden yaptığı tazmini ve Tefvik Fikret’in (öl. 1915) şiirine yönelttiği eleştirisi de -dönemin edebî manzarasına hâkimiyetini ortaya koymak üzere- çalışmamızda aktarılan şiirleri arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, İbrahim Hakkı Eroğlu, Nâle, Niğde, Yeni Türk Şiiri, Millî Mücadele, Mehmed Âkif Ersoy, Sone.

Giriş

Klasik Osmanlı şiiri 18. yüzyılda zirveye ulaşmış ve Şeyh Gâlib'den (öl. 1213/1799) sonra başarılı bir şair tarafından temsil edilememiştir. 19. asrın ikinci yarısında ise Türk şiirinde köklü ve tesirli değişimler kendisini göstermeye başlamış,¹ değişen tarihsel, toplumsal, siyasal ve kültürel koşulların yönlendirmesiyle şiir, yeni bir fikir ve algı temeline oturmuştur.² Devlet kurumlarındaki ve hayattaki çözümlenmeyle birlikte klasik şiirin mutlak kuralları da yıkılmış,³ böylece içe dönük, sembolik ve âdeta sır vermez kapalı bir dünya olan klasik şiir dış dünyaya açılmış,⁴ sosyal ve siyasal olayların işlendiği bir zemin hâlini almıştır. Olayları ve insanları oldukları gibi göstermeye başlayan bu yeni şiir, klasik şiirin her alandaki soyutluğundan sıyrılıp somuta bağlanmıştır. Yeni şiirin klasik şiirle en sağlam bağını ise teknik unsurlar oluşturmuştur.⁵ Bu dönemde değişime en çok maruz kalan form şiir olduğu gibi buna en çok direnen de yine şiir olmuştur.⁶ Bu bağlamda eski ile yeni arasında tam bir kopuştan söz etmek yerine bir dönüşüm yaşandığını düşünmek daha uygundur. Çalışmamızda eğitimci ve şair kimliğini ele aldığımız İbrahim Hakkı Eroğlu'nun şiirleri bu değişim ve direnişin önemli örneklerindedir. Eroğlu, kullandığı Batı kaynaklı yeni formlar ve klasik şekillerle sunduğu yeni muhteva ile dönemin önemli bir temsilcisi olmuştur. Ancak Eroğlu'nun şair kimliği daha önce akademik bir çalışmaya konu olmadığı gibi şiirleri de henüz yayınlanmamıştır. Hakkı Eroğlu daha çok Farsçadan Türkçeye yaptığı manzum tercümelemlerle anılmış ve bu tercümelemler üzerine farklı araştırmacılar tarafından kıymetli çalışmalar kaleme alınmıştır. Eroğlu'nun *Gül Suyu* adlı *Gülîstân* tercümesi 2000 yılında Azmi Bilgin ve Mustafa Çiçekler tarafından yayınlanmıştır.⁷ Hakan Sevindik 2014 yılında tamamladığı doktora tezinde "Türk Edebiyatında Bostân ve Tercümelemleri" alt başlığında Eroğlu'nun *Çiçek Bahçesi* isimli *Bostân* tercümesini de değerlendirmiştir.⁸ *Çiçek Bahçesi*, 2017 yılında Fatma Büyükkarcı Yılmaz tarafından mütercim, tercüme sırasında izlediği stratejiler açısından

¹ M. Fatih Andı, *Edebiyat Araştırmaları I* (İstanbul: Kitabevi Yay., 2000), 9.

² Kemal Özmen, "Edebiyatta Etkilenme", *Türk Edebiyatı Tarihi*, ed. Talât Sait Halman vd. (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2007), 3/46.

³ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* (İstanbul: Dergâh Yay., 2013), 452.

⁴ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* (İstanbul: Dergâh Yay., 2013), 64.

⁵ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2020), 40, 42.

⁶ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 64.

⁷ Azmi Bilgin - Mustafa Çiçekler, *Gül Suyu Gülîstân Tercümesi* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2000).

⁸ Hakan Sevindik, *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 55-56.

incelenmiştir.⁹ Gamze Gizem Avcioğlu 2018 yılında tamamladığı doktora tezinde Sa'di-yi Şîrâzî'nin Türk edebiyatındaki yerini incelemiş ve tezinde Eroğlu'nun her iki tercümesini de ele almıştır.¹⁰ Kadriye Yılmaz Orak ile Abolfazl Moradı ise Eroğlu'nun *Bostân* ve *Gülistân* tercümelerini, *Türk Eğitim Kurumlarında Farsçanın Öğretilmesinde Sa'di* başlıklı çalışmalarında pedagojik açıdan değerlendirmiştir.¹¹ Mütercimim, Sultan Veled'in *İntihânâme* adlı eserine yaptığı tercüme Hülya Küçük tarafından,¹² *Rebâbnâme* adlı eserine yaptığı tercüme ise Amber Güneysel tarafından¹³ Osmanlı alfabesinden günümüz alfabesine aktarılarak ilim âlemiyle buluşturulmuştur.

1. Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

İbrahim Hakkı Eroğlu, 1874 yılında Niğde'de dünyaya gelmiştir. Annesi Fatma Hanım, babası bakkal esnafı Hasan Bey'dir.¹⁴ Eroğlu, mahalle mektebinde hafızlığını yaptıktan sonra, rüşdiyeye kaydolmuş ve 1889 yılında mezun olmuştur. Öğrenimine İstanbul'da devam etmiş, burada üç yıl süren medrese tahsilinin ardından 1892 yılında Niğde'ye dönmüştür. Yarım kalan eğitimini tamamlamak üzere aynı yıl Kayseri'ye giden Eroğlu, sekiz yıl süren medrese tahsilinin ardından 1900 yılında tekrar memleketine dönmüş ve Kalaaltı İbtidâî Mektebi muallimliğine tayin olmuştur.¹⁵ İyi derecede Arapça ve Farsça öğrenen Eroğlu, klasik Türk edebiyatına da hâkim olmuştur. 1933 yılındaki emekliliğine kadar Niğde'de birçok mektepte Türkçe, Edebiyat ve Farsça dersleri okutmuştur. Hidayet Hanım ile evliliğinden üçü kız (Fatma, Zehra, Adile), ikisi erkek (Mehmet, Hasan) beş çocuk sahibi olan Eroğlu,¹⁶ emekli olduktan sonra Niğde İl Genel Meclisi üyeliği yaptığı yıllarda felç geçirmiş, 4 Temmuz 1955 Pazartesi günü vefat etmiştir. Eroğlu, Niğde şehir merkezindeki Derbent Mezarlığı'na defnedilmiştir.¹⁷ Vefatından sonra şahsi

⁹ Fatma Büyükkarcı Yılmaz, "Sadî'nin Bostân'ının Türk Edebiyatındaki Yeniden Çevirileri ve Çeviri Stratejileri", *Turkish Studies* 12/22 (Yaz 2017), 191-193.

¹⁰ Gamze Gizem Avcioğlu, *Sa'di-yi Şîrâzî'nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 170, 241.

¹¹ Kadriye Yılmaz Orak – Abolfazl Moradı, "Türk Eğitim Kurumlarında Farsçanın Öğretilmesinde Sa'di", *Turkish Studies* 9/3 (Kış 2014), 1653-1670.

¹² İbrahim Hakkı Eroğlu, *Tercüme-i İntihânâme-i Sultan Veled*, nşr. Hülya Küçük (Konya: Aybil Yay., 2012).

¹³ İbrahim Hakkı Eroğlu, *Rebâbnâme*, nşr. Amber Güneysel (Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011).

¹⁴ Torunu Lütfiye Taciroğlu Başol ile 23 Mayıs 2022 tarihinde yapılan görüşme.

¹⁵ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969), 1/521.

¹⁶ Torunu Lütfiye Taciroğlu Başol ile 23 Mayıs 2022 tarihinde yapılan görüşme.

¹⁷ Torunu Lütfiye Taciroğlu Başol ile 23 Mayıs 2022 tarihinde yapılan görüşme.

kitaplığı Niğde Halk Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır.¹⁸ Niğde il merkezinde yer alan Eskisaray Mahallesi'nde, Eroğlu'nun öğretmenlik yaptığı okullardan Dumlupınar İlköğretim Okulu'nun da bulunduğu mevkide, şairin adını taşıyan bir cadde mevcuttur.

1.2. Eserleri

İbrahim Hakkı Eroğlu, telif ve tercüme eserleri bulunan velut bir isimdir. Şiirlerini bir araya getirdiği defterde, makalemizin konusunu teşkil eden *Nāle* isimli eserinin yanı sıra Farsça mısralara, muhtelif sayıda dize ilave etmek suretiyle tertip ettiği *Tünel Eğlencesi* isimli ikinci bir eseri bulunmaktadır. Bu telif eserlerinin dışında Eroğlu; Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân* ve *Bostân* adlı eserlerini, Ferîdüddîn Attâr'ın *Pendnâme'sini*, Sultan Veled'in *Rebâbnâme* ve *İntihânâme* adlı eserlerini ve Hayyâm'ın (öl. 526/1132 [?]) rubailerini Farsçadan Türkçeye tercüme etmiştir.

Mahmut Kemal İnal, Eroğlu'nun, *Levhâ-i Saâdet ve Sefâlet, Bir Ailenin Felâketi, Mustafa Kemal Paşa* adlı mensur piyesleri ve *Bir Çimdik Tuz* adlı ıstılahlar ve kinayelerden oluşan bir lügatçesi¹⁹ olduğunu da kaydetmiş ancak söz konusu eserler henüz ele geçmemiştir.

1.2.1. Nāle

Eroğlu'nun 186 kıta, 51 rubai, 33 mesnevi, 19 gazel, 15 beyit, 13 sone, 12 nazm, 8 murabba, 5 kaside²⁰, 3 müseddes, 3 mısra, 2 tahmis, 2 muhammesten oluşan eseridir. Mahmut Kemal İnal (öl. 1957), Eroğlu'nun kendisine gönderdiği otobiyografisinden hareketle, eserin adının *Nāle* olduğunu kaydetmiştir.²¹

Şairin *Nāle* ve *Tünel Eğlencesi* isimli eserleri, torunları vasıtasıyla ulaştığımız müellif hattı defterde art arda yer almaktadır. 280x200 (260x160) mm. ebadında, mavi bez kaplı mukavva cilt içerisinde 95 sayfa hâlinededir. Kareli defter kâğıdına, siyah mürekkep kullanılarak çift sütun hâlinde rik'a hatla yazılmıştır. Satır sayısı değişkendir. Çalışmanın ikinci bölümünde Eroğlu'nun şair kimliği *Nāle* isimli eserindeki şiirlerden hareketle ele alınacaktır.²²

¹⁸ Küçük, *Tercüme-i İntihânâme-i Sultan Veled*, 78.

¹⁹ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1/521.

²⁰ Defterin sonunda yer alan ve bizzat şair tarafından hazırlanan fihriste göre Eroğlu'nun "Şükran Borcuma Mahsüben" başlıklı yirmi beyitlik bir kasidesi daha mevcuttur. Ancak elimizde bulunan defterde şiirin yer aldığı 89. sayfa eksiktir ve kaside defterde yer almamaktadır.

²¹ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1/521.

²² İbrahim Hakkı Eroğlu'na ait el yazması şiir defterinden bizi haberdar eden Prof. Dr. Hülya Küçük'e, dedelerine ait defteri inceleyip yayına hazırlamamız için bize emanet eden değerli torunlarına teşekkür ederiz.

1.2.2. Tünel Eğlencesi

Eroğlu, 23 Aralık 1919 ile 22 Mart 1920 tarihleri arasında tamamlandığını belirttiği bu esere, *Nâle*'nin devamında “*Buradan itibaren ikinci defter başlar.*” notuyla ve “*Tünel Eğlencesi yahud Tazminat*” başlığıyla yer vermiştir. Eser, şairin:

*İki faşl-ı rebî‘ meyânında
Pek uzun bir tünel gibidir kış
Kurtulup târ-ı kasvetinden anıñ
Ne kadar hoşdur ilkbahâra çıkış*

kıtasıyla başlamaktadır. Eroğlu, eserin yazılış sebebini ise şöyle açıklamıştır: “*Kıştan pek sıkılırım. Uzun ve karanlık bir tünel geçer gibi olurum. Bir kış kendime bir eğlence aradım. Topladığım berceste Farişî mısraları tazmin etmek suretiyle bu sıkıntulu günleri mümkün mertebe eğlenceli bir surette geçirmek istedim. 182 mısra tazmin ettim.*”²³ Tazmin ettiği Farsça mısralara, muhtelif sayıda mısra ilave etmek suretiyle tertip ettiği bu eserinde Eroğlu, nazım şekli olarak kıta (137), rubai (32), nazm (5) ve mesneviyi (8) kullanmıştır.

1.2.3. Gül Suyu

Sa’dî-i Şîrâzî’nin *Gülistân* adlı Farsça eserinin tercümesidir. Eserin ilk baskısı, yeni harflerle 1944 yılında Niğde’de yapılmıştır. Baskının ön sözünde Eroğlu, bu tercüme yapılmaya arkadaşı Mehmet Naci Ecer’in²⁴ (öl. 1953) teşvik ve ısrarı ile karar verdiğini kaydetmiştir. Eroğlu, *Gülistân*’ı aslına uygun olarak -mensur kısımlarını nesirle, manzum kısımlarını da nazmen-tercüme etmiştir. “*Tercemede Tuttuğum Yol*” başlığı altında eseri mealen tercüme ettiğini belirtmiş ve metodunu örneklerle açıklamıştır.²⁵

1.2.4. Çiçek Bahçesi

Sa’dî-i Şîrâzî’nin *Bostân* adlı Farsça mesnevisinin tercümesidir. 1945 yılında yeni harflerle Niğde’de basılmıştır. Hece vezniyle (6+5) yazılmış 4138 beyitten oluşan eserin mukaddimesinde tercüme metoduna yer veren Eroğlu, tarzını örneklerle açıklamış, tercümesini mealen ve ahenge dikkat ederek yaptığını belirtmiştir. Manzumesinin tercüme kokusu taşımasını,

²³ İsmail Özmel, *Dünden Bugüne Niğde’li Şair ve Yazarlar* (Niğde: Niğde Valiliği Yay., 1990), 148.

²⁴ Kendisi de şair olan M. Naci Ecer, Niğde’de dünyaya gelmiştir. Paris Sorbon Pedagoji Bölümü’nden mezun olunca yurda dönmüş, Adana ve Niğde’de okul müdürlükleri yapmış, Fransızcadan dilimize yaptığı tercümelemlerle ilim ve kültür hayatımıza katkılar sunmuştur. Bilgi için bk. Özmel, *Dünden Bugüne Niğde’li Şair ve Yazarlar*, 231-233. Eroğlu defterinde Ecer’in de bir kıtasına yer vermiştir.

²⁵ Niğdeli Hakkı Eroğlu, *Gül Suyu Gülistan Tercemesi* (Niğde: Vilâyet Matbaası, 1944), 3.

doğrudan doğruya Türk diliyle yazılmış bir eser hissi vermesini arzuladığını ve buna az çok muvaffak olduğunu kaydetmiştir.²⁶

1.2.5. Sözün Özü

Ferîdüddîn Attâr'ın *Pendnâme* adlı Farsça mesnevisinin Türkçeye tercümesidir. 1948 yılında yeni harflerle Niğde'de basılmıştır. 903 beyitten oluşmaktadır. Eser Eroğlu'nun;

Şarkın en klâsik eserlerinden

Biri de şüphesiz Pend-i Attar'dır

Kulağına takın bir elmas gibi

Elmaktan da üstün değeri vardır

kıtasıyla başlamaktadır.²⁷

1.2.6. Tercüme-i Rebâbnâme-i Sultan Veled

Feridun Nafiz Uzluk'un²⁸ isteği üzerine ve belli bir ücret karşılığında yapılan tercüme 1945 yılında tamamlanmıştır.²⁹ "Yüzüp geçdüm bu deryânüñ yüzünden / Eger dalsam muhakkak garç olurum"³⁰ mısraları ile tercümesine başlayan Eroğlu, eserin 165 günde tamamlandığını belirtmiştir.

1.2.7. Tercüme-i İntihânâme-i Sultan Veled

Feridun Nafiz Uzluk'un isteği üzerine ve belli bir ücret karşılığında yapılan tercüme 1946 yılında tamamlanmıştır. Eroğlu tercümesini Sultan Veled övgüsündeki şu manzumesi ile sonlandırmıştır:

Ey nesl-i mu'azzez, veled-i Mevlânâ!

Ey nesl-i kerîm-i veled-i Mevlânâ!

Yoksulluğuma bakmayarak bî-pervâ,

Bir yol ile cihânı almak dilerim.

*Aldımsa ben almadım; sen ettin i'tâ.*³¹

²⁶ Niğdeli Hakkı Eroğlu, *Çiçek Bahçesi Bustan Tercümesi* (Niğde: Vilâyet Basımevi, 1945), 6.

²⁷ Niğdeli Hakkı Eroğlu, *Sözün Özü Pend-i Attar Tercümesi* (Niğde: İl Basımevi, 1948), 3.

²⁸ Kendisi de mütercim olan Feridun Nafiz Uzluk, devamlı ilişki içinde bulunduğu Mevlevîlik çevrelerinde kendisini yetiştirmiş ve son devrin meşhur semazenleri arasında yer almıştır. Uzluk, Ankara'da kurduğu basımevinde yayınladığı tıp ve Selçuklu, Osmanlı, Mevlevî tarihlerine dair Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca ve İngilizce telif ve tercüme eserleriyle tanınmış bir deontoloji uzmanı ve tarihidir. Bilgi için bk. Hasan Özönder, "Feridun Nafiz Uzluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2012), 42/257-258.

²⁹ Küçük, *Tercüme-i İntihânâme-i Sultan Veled*, 79.

³⁰ Güneysel, *Rebâbnâme*, V.

³¹ Küçük, *Tercüme-i İntihânâme-i Sultan Veled*, 81.

Uzluk'un, notlarında yer alan "...Şimdi de *Tabakâtü'l-etibbâ'yı* tercüme ettiriyorum." şeklindeki ifade, Eroğlu'nun yeni bir tercümeyle başladığını gösterse de hayatından bahseden kaynaklarda zikredilmemesi bitirilmemiş olma ihtimalini akla getirmektedir.³²

1.2.8. Tercüme-i Rubâiyyât-ı Hayyâm

Eroğlu'nun *Gülistân* tercümesini yayına hazırlayan Mustafa Çiçekler'in şahsi kütüphanesinde, mütercime ait el yazması bir defterin içerisinde Ömer Hayyâm'ın 142 rubaisine yaptığı tercümesi yer almaktadır. Müsvedde olarak kalmış olan bu tercümede Eroğlu, önce rubai nazım şekli hakkında kısaca bilgi aktarmış, sonra "Rubâiyyât" başlığı altında Farsçalarıyla birlikte 142 rubainin tercümesini vermiştir. Defterin ileriki sayfalarında "Ömer Hayyâm'ın Rubâiyyâtından Bir Kısım Daha" başlığıyla, tercüme edilmemiş 35 rubai de bulunmaktadır.³³ Aynı defterin içerisinde Kemâleddîn-i İsfahânî (öl. 638/1240 [?]), Abdurrahman Câmî (öl. 898/1492), Sa'dî-i Şîrâzî gibi meşhur Fars şairlerin şiirlerinden seçmeler, Farsça küçük bir gramer, sözlük, çeşitli nasihat ve seçme hikâyeler de bulunmaktadır.³⁴

2. Eğitimci ve Şair Kimliğiyle İbrahim Hakkı Eroğlu

2.1. Eğitimci Kimliğiyle İbrahim Hakkı Eroğlu

Niğde halkı arasında "Hakkı Hoca" diye anılan Eroğlu, öğretmenlik mesleğindeki titizliği ile tanınmıştır. Öğrencisi Hüseyin Ulusoy, Eroğlu'nun her şeyde olduğu gibi, muallimlikte de nizam-perver, tertipli, doğru ve vazifesinas olduğunu belirtir ve onu "Uzun, heybetli bir vücudu biraz daha yükselten mütenasip bir baş; beyaz bir yüzle tezat teşkil eden siyah saç, kirpik ve sakal; daima mütecessis, derin, manalı, siyah ve parlak bir çift göz; perdesi daima yavaş, tok bir ses... Uzun latasının altında yalnız dizkapaktan aşağısının ufak açılışlarıyla dimdik ve jestsiz yürüyen bir vücut" cümleleriyle tasvir eder.³⁵ Öğrencilerinden lise edebiyat öğretmeni Ziya Gökçetin ise Eroğlu ile ilgili anısını şöyle nakleder: "Bir gün, Niğde'nin yıkılan Maarif Gazinosu'nda arkadaşım Mehmet Naci Ecer ile görüşüyordum. O esnada yoldan geçmekte olan öğretmen İbrahim Hakkı Eroğlu, Naci'yi gördü. Onu da çok sevdiği için yanımıza gelip oturdu. Gazinoda oturmak âdeti değildi. Hakkı hocayı görünce eski talebeleri olan memurlar suçüstü yakalanmış gibi kimisi taolayı örttü, kimisi iskambilleri sakladı. Bu hal

³² Küçük, *Tercüme-i İntihânâme-i Sultan Veled*, 80.

³³ M. Fatih Andi, "Türkçe'de Rubâiyyât-ı Hayyâm Tercümeleri", *İlmî Araştırmalar* 7 (1999), 29.

³⁴ Bilgin- Çiçekler, *Gül Suyu Gülistan Tercümesi*, 23.

³⁵ Hüseyin Ulusoy, "İbrahim Hakkı Eroğlu -Hayatı-", *Akpınar Niğde Halkevi Dergisi* 4/47 (Ekim 1940), 6.

öğretmen Hakkı'yı tanımayanlara da sirayet etti."³⁶ Gökçetin, böylece gazinoda bir sınıf inzibatı sağlandığını, memurların, Eroğlu karşısında yine öğrenci mahcubiyetine büründüğünü aktarır. Ayrıca Gökçetin; Niğde'de Eroğlu için tertip edilen bir toplantıya iştirak eden iki tüccarın, öğrencileri tarafından Eroğlu'na gösterilen sevgi ve hürmet karşısında "Bu zatın zenginliği karşısında bizim paraca zenginliğimiz ne kadar sönüktür."³⁷ dediğini belirtir. Eroğlu da "Neme Lâzım" redifli gazelinde hayattaki öncelik ve tercihlerini sıralarken, hayat gayesinin sevgi ve samimiyet olduğunu ifade etmiştir:

Bir gün yine idbāra tahāvūl edecektir

Fānī olan iqbāl ü sa'ādet neme lâzım

Ben zevk-i muhabbet ile sermest olayım da

Çopsun bugün isterse kıyāmet neme lâzım

Şoḥbetde şamīmiyyet arar tab'ı selīmim

Külfetle karışmış olan ülfet neme lâzım (s.55/m.217).³⁸

Eroğlu; toplumun sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel alanda sancılı ve değişime gebe olduğu yıllarda, Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbi ve İstiklal Harbi'ndeki askerî mücadelenin yanı sıra topluma hâkim olan ümitsizlik, tembellik, eğitimsizlik gibi sorunlarla da mücadelenin gerektiği bir dönemde yaşamıştır. Eğitimci kimliği kalemine de yansıyan Eroğlu, bu dönemde nasihat tarzındaki şiirleriyle topluma yol gösterici olmuş, toplumsal problemlere Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet kaynaklı çözümler sunmuştur. Allah'ın lütfundan ümit kesmemek gerektiğini, ümitsiz insanın şeytan ile yoldaş olacağını belirtmiştir:

Ümmidiñi kesmek ne revā lutf-ı Hudā'dan

Me'yūs olan insān olur iblīs ile hemrāh

Kalbiñdeki müşkilleri de ḥall eder elbet

Her 'uḳdeyi ḥall etmege kādir olan Allāh (s.67/m.303.)

³⁶ Ziya Gökçetin, "İbrahim Hakkı Eroğlu -Bir Ömrün Zaferi-", *Akımar Niğde Halkevi Dergisi* 4/47 (Ekim 1940), 13.

³⁷ Gökçetin, "İbrahim Hakkı Eroğlu -Bir Ömrün Zaferi-", 13.

³⁸ Çalışmanın, *Eğitimci ve Şair Kimliğiyle İbrahim Hakkı Eroğlu* başlıklı ikinci bölümünde verilen şiir örneklerinin tamamı, şaire ait *Nâle* isimli eserden aktarılmış, önce şiirin defterde yer aldığı sayfanın numarası (s.), sonra da kaçınıcı manzume olduğu (m.) belirtilmiştir.

Çalışmanın, azmin önemini daima vurgulamış, hakiki mümin, hakiki mütevekkil için kadere tevekkülün yanı sıra esbaba teşebbüsün de gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

*Dünyāya gelen demem ki muṭlaḳ kazanır
Lākin çalışan kimse muḥaḳḳaḳ kazanır
Ḥaḳdır yaşamak, vazīfedir sa‘y etmek
İfā-yı vazīfe eyleyen ḥaḳ kazanır (s.13/m.31.)*

*İnsān mütevekkil olamaz eylemedikçe
[A’ḳıl ve tevekkel]³⁹ deki ma’nāyı teferrüs
Her kārda Allāh’a güvenmekle berāber
Lāzım gelir ‘āḳil için esbāba teşebbüs (s.61/m.243.)*

Dünyanın geçici olduğunu, bütün gayretin sınırlı dünya için harcanmaması gerektiğini belirtmiş hem dünya hem de ahiret hayatı için aksiyonun önemine temas etmiştir:

*Hîç ölmeyecekmiş gibi dünyāya çalışmak
Pek doğru... Amā āḥiret a’mālını şorma!
Degmez o kadar sa‘ye bu dünyā-yı muvaḳḳat
Ferdā-yı mü’ebbed geride, haydi, oṭurma! (s.65/m.281.)*

Ramazan ayında kaleme aldığı “İster” redifli murabbaında İslâm dininin gereklerini hatırlatmış, insanın muvakkat olan ömründe Allah’ın nehy ettiği fiillerden uzak durup, emirlerine layıkıyla uyması gerektiğini belirtmiştir. Zira gençlik de sıhhat de geçici ve fanidir. İnsan için ikinci bir ömür de mümkün değildir:

*Gençlik demi, zindelik zamānı
Elbette geçer ki hepsi fānī
Yok ādeme bir de ‘ömr-i şānī
Öyleyse biraz ‘ibādet ister*

³⁹ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmi*, thk. Hâlid Abdulganî Mahfûz (Lübnan: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 2011), “Sıfatü'l-kıyāme”, 54.

Ḥalk etdi Ḥudā bu kā'inātı

Neyh etdi 'umūm seyyi'āti

Akvāle degildir iltifāti

Ef'āilde istiḳāmet ister (s.72/m.335.)

Mutluluğu mal varlığında değil gönül tokluğunda aramak gerektiğini, varlığın zevkinin tama yokluğunda olduğunu ifade etmiştir:

Servet, sa'ādetiñ temeli zann olunmasın!

Ancak bunuñ esāsi gönül tokluğundadır

Varlık fenā mı? Kimse fenādır demez añā

Lākin onuñ da zevki tama' yokluğundadır (s.64/m.271.)

Yoksulu gözetmeyen zenginleri; yalnız kendi çıkarını düşünen açgözlü, tamahkâr, haris insanları; âlim görünen cahilleri; iş bilmez makam sahiplerini kendine has üslubu ile eleştirmiştir:

Gördüñ mü şu ellerde gezen sīm ü zeri?

Bir puluna ḳurbān eder evlād pederi

Açgözlü, tama'kār, ḥarīş insānlar

"Na'lıncı gibi kendine yontar keseri" (s.18/m.69.)

Kātibdir ammā mektūbunu başkalar yazar

Ālimdir ammā şormayıñ ondan ḥesāb kitāb

Yontulmadık kalemli vardır demet, demet

El degmedik kitābları vardır dolab dolab (s.13/m.34.)

Ḳalacak mı yanıña işlediğiñ seyyi'eler

Gerçi evvel küberā zümresi lā-yūs'eldi

Saña bir gün diyecekler ki: "Eyā ḳara mizāc

Çuvalıñ ağızı dururken dibini kim deldi?" (s.15/m.44.)

Toplumda görülen tüm problemlerin sebebinin cehalet olduğunu belirten Eroğlu, “Bir Şâkirin Gâye-i Emeli” başlıklı şiirinde eğitimin önemine temas etmiş ve görmek istediği gençliğin portresini çizmiştir. Yeni nesilden beklentilerini bir talebenin ağzından şöyle dile getirmiştir:

*Her gün esfle gördüğümüz bunca seyî'ât,
Mahşül-i zehrî-nâkı, dıraht-ı cehâletiñ...*

*Efrâd-ı millet 'ilm ü fazîletle olmalı
Maħmûl. İşte eñ büyüğü mülke ħidmetiñ.*

*Geldim bugün bu niyyet ile ben bu mektebe
Tutdum edeble dâmenini 'azm u himmetin*

*Tenbelliğîñ zamânı degil, sa'y vaktidir,
Bir ħasm-ı bî-emâniyım artık 'aĥâletiñ. (s.4/m.5)*

Cehalet ve gaflet ateşiyle yanan bu toprakların ancak vatan evlatlarının gayret ve emekleriyle kurtulabileceğini belirten Eroğlu; gençlere, gece gündüz demeden çalışmalarını ve onlardan medet dileyen bu vatanın muhabbetini her zaman kalplerinde taşımalarını tavsiye etmiştir:

*Vaĥan çocukları, ħayret!... Siziñdir istiĥbâl
Çalışmayı size farz eyliyor bugün her ĥâl*

*Vaĥan bu dem yanıyor nâr-ı cehl ü ħafletle
Aman! Ĥalâş için eyleyiñ ki isti'câl*

*Siziñ çalışmañıza bağılıdır ħayâtı onuñ
Soğuk, sıcak demeyip sa'y ediñ ki rûz u leyâl*

*Vaĥan muĥabbeti ta kalbiñizde yer tutsun!
Şakın, şakın! Bu mühim emri etmeyîñ ihmâl*

*Vaĥan meded diliyor ĥâl-i ihtizârında
Baķıñ da çâresine olmayın rehîm-i zevâl (s.88/m.347)*

Eroğlu; meslektaşlarından beklentilerini de şiirleri ile ifade etmiş, bir eğitimcinin nazarî ve amelî eğitimi kendisinde terkîp etmesi, sadece ilim ve söze değil aynı zamanda tatbika dayanan bir eğitim anlayışına sahip olması gerektiğini belirtmiştir:

Atmak diledik mülke ma'ârif temeli

Atdık. Fakat olmazsa 'amel neylemeli?

Mektebler açıp biz de çalıştık. Az çok

İlmî olduk. Biraz da olsak 'amelî (s.70/m.321.)

Eroğlu'nun yaşadığı devir hemen her aydının cemiyet meseleleriyle dolayısıyla politika ile az veya çok ilgilendiği bir dönemdir. Devrinin sosyal ve siyasi yapısından, fikir hareketlerinden etkilenen ve beslenen şair, bunu edebî mahsul olarak okuyucuya aktarır. Eroğlu da yaşadığı bu çalkantılı dönemde, içerisinde bulunduğu topluma karşı duyduğu sorumluluk hissiyle kalemine sarılmış, şiirlerinde fikrî-siyasî muhtevaya yer vermiş, toplumsal meseleleri dile getirip bu problemlere çözüm yolları aramıştır. 1920 yılında Eroğlu, dönemin İl Millî Eğitim Müdürü Kemal Bey tarafından "meslek-i ta'lîm ile gayr-ı kâbil-i te'lîf tebeyyün eden harekâtı"⁴⁰ (siyasetle ilgilenmesi) gerekçe gösterilerek görevinden azledilmiştir. Eroğlu o dönem yaşadıklarını ve üzüntüsünü "İ'tirâf edeyim ki çok müte'essir oldum. Bu infi'âlimiñ sebebi; vazîfemden ayrılmaktan ziyâde hakkımda vâki' olan ve çok derin ma'nâları ihtivâ eden müdhîş iftirâ idi. [Meslek-i ta'lîm ile kâbil-i te'lîf olmayan hareket] neler olamazdı?.." ⁴¹ sözleriyle defterine kaydetmiştir. Azline sebep olarak da defterde on ikinci sayfada, yirmi dördüncü sırada yer alan kıtasını göstermiştir. Defterde "On sene sonra azlime sebep olan belâlî kıt'a" notuyla kayıtlı şiir şöyledir:

Kaç'-ı ümmîd eylesin "hürriyeti İ'tilâfçılar"

Mülk-i 'Osmânî semâ-yı ittiḥād altındadır

Ez-każâ birkaç muḥâlîf re'yimiz çıkmışsa da

Nigde sancağı livâ-yı ittiḥād altındadır. (s.12/m.24.)

⁴⁰ İbrahim Hakkı Eroğlu, *Nâle*, 68.

⁴¹ Eroğlu, *Nâle*, 68.

Kemal Bey'in göreve geldikten henüz birkaç gün geçmiş iken bu azli gerçekleştirdiğini defterine not eden Eroğlu, bu kararı beklediğini ise şöyle dile getirmiştir:

'Azl eylediñ su'äle bile görmeden lüzüm

Bağdıñ da ağzına bir iki beyni nürsuzuñ

Zāten bu şānlu 'ākıbeti bekliyor idim

Zirā teyağkun etmiş idim: Yıl uğursuzuñ (s.20/m.80.)

Eroğlu'nun görevinden uzaklaştırılması haberi Niğde'de büyük yankılar uyandırmış, öğrencileri ve sevenleri infiallerini ilgililere duyurmuşlardır.⁴² Öğrencisi, Adana Erkek Öğretmen Okulu Müdürü Mehmet Naci Ecer, Millî Eğitim Müdürü Kemal Bey'e bir mektup kaleme almış ve Eroğlu "*kıymetli bir hatıra ve vesika*"⁴³ diye nitelediği bu mektuba *Nāle ve Tünel Eğlencesi* isimli eserlerinin yer aldığı defterde aynen yer vermiştir. Ecer, bu karar sonrası teessüflerini; "*Yirmi senelik bir hayāt-ı irfāna indirdiğüniz bu darbe, biliniz ki, yalnız bir şahsa münhasır kalmadı. Memleketimizin belki nısf-ı güzidesini teşkil eden tilmizānı ile ātiyen ehliyet ve tecrübelerinden istifāde edecek olan evlād-ı vatānı da me'yūs ve şu zavallı vatānıñ istikbālinden nevmüd eyledi.*"⁴⁴ sözleriyle dile getirmiş ve bütün hayatını ilme sarf etmiş, terakkiye âşık, makam ve mevkie kayıtsız, yalnız yaptığı iyi işlerle anılan ve bundan haz duyan bir sahib-i fazilet olarak nitelediği Eroğlu'nun vazifesinden el çektirilmesine sebep olan gerekçeyi iftira diye niteleyerek Millî Eğitim Müdürü'ne "*Zāt-ı āliniz Hakkı efendinin ne vakit derslerini teftiñ etdiniz? Ve ne gibi harekātını tedkik eylediñiz ki nā-lāyık harekātına muttali' olduñuz?*"⁴⁵ sorusunu yöneltmiştir. Eroğlu'nun yirmi senedir vazifesine bağlılığıyla, ilim ve faziletiyle tanındığını ve onun canı gibi sevdiği öğretmenlik vazifesinden böyle bir isnatla el çektirilemeyeceğini ısrarla vurgulamıştır. Eroğlu'nu "*ahlāk-ı mücesseme ve fazilet-i müşahhasa*" sıfatlarıyla tavsif eden Ecer, talebelerinin ve onu yakından tanıyanların bu haksız tecavüze güçlerinin yettiği kadar karşı çıkacaklarını belirtmiştir. "*Hācemizin muhakkak olarak gördüğünüz bir kıt'asıyla ittihādcı olduğuna hükmettiniz ve bu ānī kararınız o sūretle verdiniz! Hālbuki Enver ve Tal'atların en zālīmāne idāresi zamānında tam iki buçuk sene evvel bakınız, hazret nasıl feryād etmişdi.*" diyerek mektubunda Eroğlu'nun şu kıtasına yer vermiştir:

⁴² Özmel, *Dünden Bugüne Niğde'li Şair ve Yazarlar*, 130.

⁴³ Eroğlu, *Nāle*, 68.

⁴⁴ Eroğlu, *Nāle*, 68.

⁴⁵ Eroğlu, *Nāle*, 68.

*Eyvān-ı ekābir yine ma'mūr, ābād
 Āhvāl-i aşāğir eskiden çok berbād
 Mev'ūd olan ihsān ü 'adālet bu ise
 Kahr olsun 'adālet! Yaşasın istibdād!*

Ecer, mektubuna “Şā'ir-i meşhūr Bākī'yi, Sultān Süleymān -tehevüüren- azl ettiği vakit müşārün ileyh mā-kabliyle berāber şunu yazmışdı:

*Şehā! 'Azmiñde ibrāz-ı tehevüür eyledüñ ammā
 Buña çarḥ-ı kühen dirler ne sen bākī, ne ben bākī*

Niğdemizde üstādımızı Şā'ir Bākī'niñ bir tilmiz-i zekāveti olarak kabül ederiz. Fakat “Şehā!” kelimesi ile başlayan beyitden sakın kendiñize bir hisse-yi ta'azzum ayırmayınız! Çünkü şehriyār-ı cennet-mekānıñ erbāb-ı 'irfāna olan hürmetleri tārīhlerde mestürdür. Bākī olan yalnız Hak'dır!”⁴⁶ sözleriyle son verir ve Eroğlu kısa bir süre sonra vazifesine geri döner. Eroğlu bu bilgiyi mektubun devamında “Netice” başlığı altında “Merküm, galeyāna gelen efkāra iki buçuk aydan ziyāde mukāvemem edemedi. Ta'til aylarının ortasında me'muriyetimi i'ādeye mecbūr oldu.” sözleriyle kaydeder. Defterde bu hadiseleri naklettikten sonra Eroğlu, “Ātidedeki [Teşekkür] ‘unvānlı manzūme, mazhar olduğum şu kıymetli ve yüksek tevaccühün değersiz bir mukābesidir.” sözleriyle murabba nazım şekliyle yazdığı sekiz bendlik şiirine yer verir. Şiirin son bendi şöyledir:

*Siz, ey bu rüh-ı ke'ibiñ enis-i dā'imī, siz
 Yetişdiñiz baña en çok kederli ānımda
 Turur muḥabbetiñiz tā şamīm-i cānımda
 Teşekkür etmemi lütfeñ kabül eder misiñiz? (s.69/m.313.)*

Nāle isimli eserine Sadī'nin, “Ne kendi zannıña aldan, ne cāhiliñ sözüne / Sözün güzelliğini ehli eylesin takdīr” beyti ile başlayan Eroğlu, bu takdiri dünya gözüyle görmüş, 1927 yılında İsmail Habip Sevük (öl. 1954) ve öğrencileri, Eroğlu için bir toplantı tertip etmiş, 1940 yılında *Akpınar* dergisinin kırk yedinci sayısı Eroğlu'nun hayatı, sanatı ve şiirlerine ayrılmıştır. Vefatından sonra da daima rahmet ve minnetle anılan Eroğlu, kendisinin de belirttiği üzere, hayatında kötülüğü değil sevgi ve vefayı rehber edinmiştir:

*Kimseye ārzūm ile hiçbir fenālık etmedim
 Ben fenālıkla cihānda āşinālık etmedim
 Dā'imā 'ahdimde şādık kaldım, etdimse eger
 Müsterihü'l-kalbem, aşlā bī-vefālık etmedim (s.13/m.27.)*

⁴⁶ Eroğlu, *Nāle*, 68.

2.2. Şair Kimliğiyle İbrahim Hakkı Eroğlu

Eroğlu'nun şiirlerinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan süreçte Türk şiirinin hem içerik hem de şekil açısından değişme ve yenileşme sürecini izlemek mümkündür. Bu dönemde Türk şiiri, yüzyıllardan beri pek az değişiklikle varlığını sürdüren klasik şiirin dil ve üslubundan, hayal dünyasından, dünya algısından, estetik anlayışından uzaklaşır ve yeni bir yapı kurar. Nazım şekillerinde eski ile olan bağlarını korumakla birlikte yeni temaları, yeni konuları ve yeni problemleri ele alır. Sosyal ve siyasi bir içeriğe doğru yönelir. Batıyla etkileşimin sonucunda şekilde de yenileşme başlar.⁴⁷ Eroğlu da *Nâle* isimli eserinde klasik şiirin nazım şekillerini kullanmakla birlikte yeni ve Batılı nazım şekillerinden sone ile yazılmış on üç manzume ve "Melek" isimli mesnevi nazım şekliyle yazılmış tek perdelik manzum bir tiyatro kaleme almıştır. Klasik şiirin kemikleşen tertibinin dışına çıkmış, şiirlerini nazım şekillerine göre sıralamamış, kısmen tematik bir sıralama yapmıştır. Defterin sonunda, şiirlerin sayfa numarasını, sıra numarasını, unvanını, şeklini, mısra adedini, başlangıcını kaydettiği ayrıntılı bir fihriste yer vermiş ve bu sıralamayı bilinçli bir şekilde yaptığını ortaya koymuştur. Belli bir şahsı övmek için yazılan şiirlerde tercih edilmeyen sone, kıta, mesnevi gibi nazım şekilleriyle medhiyeler kaleme alarak bu nazım şekillerine kaside fonksiyonu yüklemiştir. Şiirlerinin bazıları klasik edebiyatta olduğu gibi ait olduğu şeklin adını (gazel, kıta, rubai, mesnevi) taşıırken bazılarında işlediği temadan hareketle müstakil ve özel başlıklar (Banknot, Reklam, Neme Lâzım?, İstiğâse, Tâli'siz Vatan, Ne Ağlarsın?, Meşgûl İstanbul'a, Sevmem Ve's-selâm) tercih etmiştir. Reklam, banknot, mağaza, konferans, konser, sigorta, sansür, fotoğraf, moda, bomba, radyo, dezenfekte, fosfor, pasaport, vize gibi yabancı kökenli kelimeler de Batı ile etkileşimin ve değişen hayat şartlarının bir sonucu olarak Eroğlu'nun şiirlerinde kendisine yer bulmuştur:

Pasaport aldı edânî zaferiñ ertesi gün

Kimi Köstence, kimi Malta'da etdirdi vize (s.49/m.195.)

Eroğlu eserinde şiirin gelenekli temalarından ziyade vatan, millet, hak, hukuk, adalet, hürriyet, medeniyet, sulh, eşitlik, terakki, maişet, maarif, talim, terbiye gibi sosyal kavramları işlemiş; toplumun gündelik ihtiyaçlarını karşılayacak, sosyal ve siyasi meselelerine çözüm yolları bulacak didaktik içerikli şiirlerinde klasik şekilleri kullanmıştır. "*Âti-yi Mechûl*" başlıklı şiiri, klasik Türk edebiyatı nazım şekli olan kasidenin geçirdiği şekilsel ve içeriksel değişimi göstermesi açısından önemlidir. Eroğlu, kasidenin nesib, girizgâh gibi bölümlerini terk edip doğrudan asıl konuya girmiştir. Kendisini

⁴⁷ M. Orhan Okay, "Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896), *Türk Edebiyatı Tarihi*, ed. Talât Sait Halman vd. (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2007), 3/67.

toplumun problemleri karşısında sorumlu hisseden Eroğlu, klasik şiirin soyut dünya anlayışından uzaklaşıp toplumun objektif bir tahlilini yapmış; bizzat hayatın içinden örnekler vererek daha somut bir dünya tasvir etmiş ve bunu yaparken de konuşma sentaksına yakın bir mısra yapısı kurmuştur. Eroğlu'na göre medeniyetin gerçek kaynağı Müslüman Doğu iken birtakım ihmaller ona bu medeni üstünlüğü kaybettirmiştir. Milletin bizzat kendinden kaynaklanan hatalarına işaret eden Eroğlu, onu daldığı bu uykudan uyandırmak, tembellik ve rehavetten kurtarmak istemiş ve mensubu olduğu toplumu şöyle tenkit etmiştir:

Şorarım kendime ba'zen düşünüp ahvâli:

Bu gidişle n'olacak milletîñ istikbâli?

Ne şanâyi', ne ticâret, ne zirâ'at vardır

Yılda üç tarla sürer rençberiniñ fa'âli.

Biñ çeşid mâl bulunur çarşıda dükkânlarda

Şu kadar var ki degildir biri yerli mâlî.

Daha bilmez iyi, debbâğı meşin yapmasını

Bir eşek torbasını zorla dokur gazzâlî.

Hepsiniñ gâyesi de sâde bir ekmek parası

Değil ibrâz-ı hüner hiçbiriniñ âmâlî.

Babasından nasıl almış ise öyle satıyor

Belki beş biñ senedir bakla şatan bakķkâlî.

Sen ne zann etdiñ 'azîzim? Boşuna gelmedik a!

Elimizle tutacak raddeye izmihlâlî.

Var mı bir kimse “Şu âdem şu işiñ erbâbı”
Diyecek bizde? Hayır! Haydi bırak cühhâli.

‘Ulemânıñ şarığı, cübbesi, şalvarı, fesi,
Kalemi, hoşkası hep Avrupa’nıñ i‘mâli

Hîç mi bir şey yok ‘aceb bizde? Hayır, yok diyemem
Ne mi? Tur, söyleyeyim: Besleneñ i‘lâli (!)

Bir de maymun gibi taklîde olan fart-ı heves.
Ne kadar câzib imiş Avrupa’nıñ eşkâli

Hele şarkı unudup garba tapan gençlerimiz
Hepsi taklîdimiziñ cânlı birer timşâli.

Medeniyet güneşi şarkdan etmişdi tulu‘
Garba kapdırdı onu şarklılarıñ ihmâli.

Uyan! Ey millet-i âvâre, bu gaflet yetişir!
Hâle aldanma, biraz da düşün istikbâli.

Bu ‘atâlet, bu rehâvetle yarı, korkuyorum,
Olacağıñ ebedi düşmânıñın pâmâli. (s.48/m.190.)

“Şulh İsteriz” başlıklı gazelinde de vezin ve kafiye düzeni bakımından gazel nazım şeklinin aslına uymakla birlikte muhteva itibarıyla gelenekten ayrılır. Muhteva yeniliklerini redif üzerinden takip etmek de mümkündür. Zira klasik şiirde redifi temanın belirlemediği, tam tersine redifin muhtevayı yönlendirdiği görülür. Bu nedenle redif kullanımındaki farklılaşma da muhtevadaki farklılaşmayla beraber okunabilir.⁴⁸ Sosyal ve siyasi hayatta

⁴⁸ Kayahan Özgül, *Dîvan Yolundan Pera’ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022), 269.

meydana gelen değişimlerin, şiirlerin rediflerine yansımalarının güzel bir örneği olan bu gazelinde Eroğlu, Birinci Dünya Harbi'nin toplum üzerindeki maddi ve manevi hasaretine temas ederek barışı, tüm dünyaya hükmetmesini istediği şan sahibi bir sultan olarak takdim etmiştir:

Biz uşandık ğavğadan artık yeter, şulh isteriz

Oldı çok bîçāreniñ hūnı heder, şulh isteriz

Hānümānlar söndü, hep ma'müreler oldu harāb

Kaldı yüz biñlerce ma'sum bî-peder, şulh isteriz

Çok felâketler doğurdu harb-i hāzır millete

Üstüne açlık da ekdi tuz biber, şulh isteriz

Şoñ nefer, şoñ kaṭre, şon kurşun idi peymānımız

İşte artık bizleriz eñ şoñ nefer, şulh isteriz

Sen hükümrān ol cihāna ey şeh-i zīşān şulh

Tiġiña dünyā ser-ā-ser baş keser, şulh isteriz (s.16/m.48.)

Şiir ve hikâyeyi tek bir form altında birleştiren manzum hikâyelerde de Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadarki dönemde, toplumsal konu ve temalar önemli yer tutmuştur. Şairler manzum hikâyelerde, iki edebî türün kendilerine sağladığı imkânlardan yararlanarak toplumsal problemleri anlatmaya gayret etmiş ve bu eserlerinde çoğunlukla hikâye anlatmaya en uygun nazım şekli olan mesneviyi tercih etmiştir. Özellikle, Servet-i Fünûn devrinden itibaren nazımın nesre yaklaştırılması neticesinde, klasik edebiyatta tahkiyeli anlatımın şiiri durumundaki mesnevi, tıpkı müstezatta olduğu gibi, bir değişim içerisine girmiş ve bu değişim sonucunda bazı şairler, mesnevi formunda -özellikle karşılıklı konuşmalarda- uzun ve kısa mısraları bir arada kullanmaya başlamıştır.⁴⁹ Eroğlu da mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı manzum hikâyesinde babasını, dayısını ve iki ağabeyini şehit vermiş, kendisi ise sakat olduğu için askere gidememiş ve geride kalan üç yeğenine bakmakla yükümlü Veli isimli, köyde bekçilik yapan bir gencin yaşadığı

⁴⁹ Ünal Büyük, *Şiir ile Hikâyenin Kesiştiği Ortak Noktada -Tanzimat'tan Cumhuriyet'e- Manzum Hikâye* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 17, 160.

maddi ve manevi sıkıntıları gerçekçi ve sosyal bir plan içerisinde tahkiye etmiş ve şiirinde aruzu Türkçeye başarıyla uygulamıştır:

-Necisîñ? Kāhya mısıñ köyde?

-Köyüñ bekcisiyim.

Gece köy, gündüz ekin bekliyorum.

-Muhtâr kim?

-Gene bildirkidir: Aḥmed Çavuş'uß oğlu Memiş.

-Kendisi köyde mi?

-Yok, yaylaya doğru gitmiş.

-Tütün içmez misîñ?

-İçmem

-Seniñ ismiñ ne?

-Veli

-Zâtıñız şormak 'ayb olmasın ammâ, nereli? (s.43/m.179.)

Eroğlu'nun eski bir talebesi ve çok yakın dostu Mehmet Naci Ecer "Üstadın şiir istidadının inkişafına en çok Meşrutiyet'in ilanı üzerine memlekette husule gelen fikir ve duygu hareketleri vesile teşkil etmiştir... Meşrutiyet'in ilanıyla beraber her tarafta faaliyete başlayan ve esas prensibini ittihad-ı İslâm teşkil eden Jön Türkler'in vatan, millet, iç ve dış politikadaki telakkileri üstadın şiirlerinin hemen hemen bariz vasfı mesabesinde dir." der. Eroğlu'nun memleketin büyük değişikliklere sahne olduğu bir dönemde (Mutlakî idareden Meşrutiyet'e intikal, Trablusgarp ve Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbi ve mağlubiyet, Millî Mücadele ve zafer, Cumhuriyet ve inkılab) yaşadığını ve tüm bu tarihî vakaları Eroğlu'nun şiirlerinde bir seri hâlinde takip etmenin mümkün olduğunu belirtir.⁵⁰ Yaşadığı devrin, mütareke yıllarının milleti için yarattığı acıları derinden hisseden Eroğlu, işgal edilen her bir vatan toprağı için üzüntüsünü şiirleriyle dile getirmiş ve *Nâle* isimli eserinde "Hanîñ-i Firāk" üst başlığıyla, sırasıyla Bağdat'a, Basra'ya, Kudüs'e, Şam'a, Beyrut'a, Halep'e, Maraş'a, Adana'ya, İzmir'e, Tarsus'a, Mersin'e başlıklarıyla on bir rubai kaleme almıştır:

⁵⁰ Mehmet Naci Ecer, "İbrahim Hakkı Eroğlu", *Akpınar Niğde Halkevi Dergisi* 4/47 (Ekim 1940), 4.

Ey gözleriniñ yaşları ırmağ Adana!

Mümkün mü seni bizden ayırmağ Adana!

Farz oldu bize harîm-i nâmûsuñuzu

Telvîs edecek elleri kırmağ Adana! (s.24/m.121.)

1 Ocak 1920’de kaleme aldığı “Artık Acımağ Yok!” başlıklı mesnevisi ile Birinci Dünya Savaşı’nda kendilerine devlet kurabilecekleri vaadi verilen ve Osmanlı Devleti’ne karşı Ruslar, İngilizler, Fransızlar ve Amerikalılarla iş birliğine giren azınlıklar⁵¹ için öfkesini dile getirmiştir. Mesnevide şairin öfkesiyle birlikte sözün şiddeti de artmış, bu mısralarda Eroğlu, sadece yüklemden müteşekkil, ünlem ile sonlanan emir cümleleri kurmuştur. “Artık acımağ yok.” cümlesiyle başladığı şiirini yine aynı cümleyle ancak tonunu değiştirerek bitirmiştir:

Artık acımağ yok...Bize gösterdi vukû’ât.

Kerrât ile etdik bunu biz tecrübe bi’z-zât:

Mahmûlerimiz hep bizi öldürmeyi kurdu

Kim nâ’il-i ihsânımız olduysa kudurdu

İylik olur ammâ onu insâna yaparlar

İylik mi bilir böyle kudurmuş cânavarlar

Paşlandığı el verdi, şıyır, paşlı kımindan

Etrâfına kan şıçrasın artık kılıcıñdan

Öldür!... Yetişir öldürdüğüñ ey şanlı gâzanfer!

Olsun yed-i kahrıñdaki şemşîr muzaffer

Gir küçe-i a’dâya, şebistânına uğra!

Rahm eyleme, ‘afv eyleme, şafh eyleme, doğra!

⁵¹ Hasan Köni, “Kurtuluş Savaşı Öncesi Azınlıklar Sorununa Bir Bakış”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 9/27 (Kasım 1993), 479.

Taşdan katı olsun yüreğin, görme, işitme!

'Afv eyleme, şafh eyleme, hîç merhamet etme!

Bir kerre düşün! Merhamet etdik de ne bulduk?

Yak! Yık! Yürü! Ez! Parçala! Artık acımağ yok! (s.33/m.156.)

29 Mart 1920'de kaleme aldığı "Milletime" başlıklı şiirinde; bir zamanlar dünyaya hükmeden, şevket ve kudrette emsalsiz Osmanlı Devleti'nin çöküşünü güneşin tutulmasına benzetmiş ve Türk milletini inandığı değerler vasıtasıyla harekete teşvik etmiştir. Eroğlu, o ihtişamlı günlere geri dönmenin azim, inanç ve mücadele ile mümkün olduğunu belirtmiştir:

Ey milletim, bu illerde çok zamân

Dünyāya hüküm eden bir dāver olduñ

Bu güzel yurdda sen şanlı kahramân

Altı yüz elli yıl mu'ammer olduñ

Şevketde, kudretde yokdu emsālîñ

Semāda gezerdi 'arş-ı iclālîñ

Küsüfa uğradı şimdi ikbālîñ

Dehre sultân iken bir cāker olduñ

Uyan! Uyuduğuñ el verir, uyan!

Şarıl silāhına Allāh'a dayan!

Zafer bulur ma'būda bel bağlayan

İ'timād eylesen muzaffer olduñ (s.27/m.131.)

Eroğlu, şiirlerinde Millî Mücadele'yi işgal günlerinden şanlı zaferine kadar tüm atmosferiyle yansıtmıştır. Savaşın, Anadolu coğrafyasındaki maddi ve manevi etkisinin yanı sıra taraflarını ve kişilerini de şiirlerinde zikretmiştir. Sevr Antlaşması'nın hükümlerince İngiltere, Fransa ve İtalya; Anadolu topraklarını birer birer işgal etmeye başlamıştır. Bunlardan cesaret alan Yunanistan da batı sınırlarımıza yönelmiş, 15 Mayıs 1919'da İzmir, 20 Temmuz 1920'de Bursa işgal edilmiştir. İşgal komutanı önce Muradiye'de bulunan sultan kabirlerini tahrip etmiş, Tophane'ye geldiğinde de aynı tahribatı ve hakareti "Kalk da milletini kurtar" diyerek Osman Gazi (öl. 724/1324) ve

Orhan Gazi'nin (öl. 763/1362) sandukalarını tekmeleyerek sürdürmüştür.⁵² Eroğlu bu tarihî hadiseye de şiirinde yer vermiş, işgal kuvvetlerinde subay olarak görev alan Yunan Başbakan'ı Eleftherios Venizelos'un oğlu Sofoklis'in bu saygısızlığı karşısında "Osmân Gâzî Ne Diyor?" başlıklı şiirinde Osman Gazi'nin ağzından şöyle cevap vermiştir:

Kurduğum saltanatı yıkmaya gelmiş şu kopuk.

Yeñdik âfâkı da Yunan'a mı mağlûb olduk?..

Ne revâ? Hâ'in, edesiz ü mülevves ü denî

Yunan'ın şabkalı bir haydûdı gelmiş de beni

Cedd-i â'lâ'nızı pâmâl-i hakâret etmiş!

Sell-i seyf eylemeye böyle cesâret etmiş.

Bu mezelletlere hîç katlanamam doğrusu ben

Sen de katlanma, eger 'Osmân'ın evlâdı iseñ (s.34/m.158.)

İşgali, sömürüyü, köleliği hiçbir zaman kabul etmeyen, tek mefkûresi engin vatan topraklarında hür gezmek olan ve bunun için gerekirse en kıymetli varlığını -canını- da feda etmeye razı ve hazır Türk milletinin zaferlerle dolu geçmişiyile bağ kuran Eroğlu, topluma şanlı tarihini hatırlatıp ondan güç almasını sağlamış ve Millî Mücadele'ye destek olan şiirleri ile zafere duyulan inancı daima diri tutmuştur. Toplumun içine düştüğü maddi ve manevi sefaleti tüm gerçekliği ile ortaya koymakla birlikte kurtuluştan da ümidini hiç kesmemiştir. "Gurûr-ı Millî" başlıklı mütekerrir müseddesinde her bendin sonunda "Türk'ün emeli başka değil, hür yaşamaktır / Elbette bu arzûsuna nâ'il olacaktır" mısraları ile bu inancını tekraren vurgulamıştır:

Türkün şakamaz boynuna bir kimse kemendi

Lâzım ise emr etmelidir kendine kendi

Edvâr-ı esâretde bile hür yürüyendi

Mâzide de, âtide de, hâlâ da efendi.

Türk'ün emeli başka değil, hür yaşamaktır

Elbette bu arzûsuna nâ'il olacaktır

⁵² Mustafa Özçelik, "Mehmet Akif ve Bursa", *Bursa Günlüğü* 3 (Eylül 2018), 17.

Mefkûresi yokdur deme, bir ğāye var anda:

Hür gezmelidir sâha-i pehnâ-yı vaţanda

Cândan daha kıymetli ne vardır şu cihânda

Hürriyeti uğruna fedâ işte o cân da

Türk'ün emeli başka degil, hür yaşamaktır

Elbette bu ârzüsuna nâ'il olacaqdır (s.56/m.222.)

24 Temmuz 1923 tarihinde kaleme aldığı mesnevisinde ise artık zafer nağmeleri terennüm etmiştir. Zira şiirlerinde ısrarla vurguladığı vatan sevgisi, iman gücü, azim ve mücadele meyvesini vermiş, Türk milleti kendisinden azim ve inanç hariç her bakımdan üstün olan büyük bir orduyu yerle bir etmiş, Millî Mücadele zaferle sonuçlanmış, vatan düşman işgalinden temizlenmiştir:

Bakın! Ne hârikalar halk edermiş 'azm-i bülend..

Eden livâ-yı zafer-i şâni âsmân-peyvend,

Ne muktezâ-yı tabî'at, ne mûcib-i fendir.

O 'azm-i kâhiriñ âsârı cümlesindendir.

O 'azm-i kâhir u hârik ki doğdu imândan

Yegâne menba'-ı feyyâzı hubb-ı dîn ü vaţan

Cihânıñ eñ medenî, eñ 'akûr, en fennî-

Vesâ'îtiyle mücehhez faķat hasis ü denî

Büyük bir ordusunu kahr u târumâr etdiñ

Ne târumârı? Bütün maħv u hâksâr etdiñ...

Bu soñ zaferle büyük iftihâra haķkıñ var

Seniñ bu haķkıñı haşmıñ da eyliyor ikrâr. (s.45/m.184.)

Anadolu insanı, Millî Mücadele sürecinde en kötü günlerini yaşamış; ayrılık, yoksulluk, açlık, hastalık hayatı felç etmiş, halkın gözündeki umut

ışığı tamamen sönmüştür. Bu noktada, kurtuluştan ümidini kesen Anadolu insanı için, hemen her şairin dediği gibi, bir “mucize” gerçekleşmiş ve Türk milleti hürriyetine kavuşmuştur. Atatürk dönemi Türk şiirinde Mustafa Kemal Paşa (öl. 1938) ile Anadolu halkının birlikte gerçekleştirdiği bu kurtuluş ve varoluş mucizesi etkili bir üslupla dile getirilmiştir.⁵³ Eroğlu da İstiklal Harbi'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'nın bağımsızlık yolunda verdiği emsalsiz mücadeleyi, gösterdiği üstün başarıları birer mucize olarak nitelemiş ve onun kahramanlık kitabının şârihi, İstanbul'un İkinci Fatih'i olduğunu belirtmiştir:

*Ulüvv-i pāyeñe pāyān-ı taşavvur eyleyemem
Benim bu duyguma şāhid Hudā vü Peyğamber
Hudā degilsiniz ammā bu yokdan icād ne?
Nebī degilsiniz ammā nedir bu mu'cizeler? (s.44/m.180.)*

*Ey kitāb-ı kahramāniniñ mu'azzam şārihi!
Dilrübā İstanbul'uñ sensin İkinci Fātih'i
Hakkını inkār edenler bence haksızlık eder (s.29/m.141.)*

20. yüzyılda, içinde bulunulan sosyal ve siyasi durumdan kurtulma isteği şiiri dünyevi ve aktüel bir zemine çekmiş, geleneksel şiirimizde şairlerin ferdî kurtuluş ve şefaata taleplerini dile getirdikleri⁵⁴ münâcâtlar, artık toplumun yaşadığı sıkıntıların resmedildiği, toplumsal felah ve selamet arzulanığı manzumelere dönüşmüştür. Eroğlu, Allah'tan Hz. Peygamber'in hürmetine kendisini bağışlamasını değil “*Bu harbi vâsıta kıl milletin selâmetine / Habîb-i Ekrem'in âb-ı rüyâ hürmetine*” mısraları ile Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanması için nusretini talep etmiştir. Dağılan aileleri; yıkılan evleri; harap köyleri; aç, sefil, boynu bükük yetimleri; ak saçlı yaşlıları duasına dâhil edip, toplumun yaralarını teşrih ederek zaferin yaratıcısı olan Allah'a şöyle iltica etmiştir:

*Artık bu def'a nuşretiñi eyle rāhber
Ey Hālıkū'z-zafer, yeter ey Hālıkū'z-zafer!*

⁵³ Eylem Saltık, “Atatürk Dönemi Türk Şiirinde ‘Anadolu’ ve Millî Mücadele Manzarası”, *Türk-biliş* 20 (2010), 307.

⁵⁴ Fatih Andı, *Şiirin Ufku Hz. Peygamber'i Şiirle Sevmek* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019), 18.

*Bizler eṣīm isek acı! Ma'şūm kanlara,
Milyonla maḥv olan, yıkılan ḥānümānlara*

*Raḥmet et! Ḥarāb kūylara, tūtmez ocaḳlara,
Pāmāl idilmiş ırzlara, mağşūb ḥaḳlara*

*Boş mi'delerle ḳapḳara 'üryān tenlere
Yokluk içinde varlığa ḥasret çekenlere*

*Bī-çāre dullara, babasız yavrucaḳlara
'Aciz, sefīl, boynu bükülmüş çocuklara*

*Aḳ saçlı ümmehāta, siyehrūz pederlere
İḳbāl-i sernigūnlara, meş'um ḳaderlere*

*Me'yūs dīdelerden aḳan dem'-i ḥasrete
Maḥzūn çehrelerdeki şolḡun ṫarāvete (s.46/m.186.)*

Eroğlu'nun; "Yā Rabbi! Bu ḥaḳsız dökülen ḳanlardan / -Lā-yūs'el iseñ de- yine sensin mes'ul, Bir küçük mevce görünmez yemm-i Raḥmānī'de / Merḥamet, añlaşılan, bildiğimiz ma'nādan / Başḳa ma'nāya gelir lehçe-i Ḳur'anī'de, "Sebeḳat raḥmeti 'alā ḡaḑabī"⁵⁵ / Buyuran sen değil misin yā Rabbi!" mısraları ise acz içinde kıvranan ve çaresizlikten bunalan kulun, mutlak kudret sahibi Rabbine karşı sitem ve serzenişidir. Arbede adı verilen bu tarz ifadeler inançsızlığın değil, aksine güçlü ve sarsılmaz bir imanun, Allah'ı yanı başında hissettiren kurbiyetin eseridir.⁵⁶ Millî felaket zamanlarında kaleme alınan ve millî meseleleri ön plana çıkaran münâcâtlarda gelenekten ilham alınmakla birlikte -Şinâsi (öl. 1871), Ziyâ Paşa ve Mehmed Âkif gibi şairlerde görüldüğü üzere- bazen yalvarma ve taleplerin taşkın bir şekilde seslendirildiği ve ardından bu

⁵⁵ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi 'u's-sahih* (Lübnan: Dârü'l-kütübü'l-ilmîye, 2011), "Tevbe", 15.

⁵⁶ Süleyman Uludağ, "Arbede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 1991), 3/347-348.

ifadelerden duyulan pişmanlığın dile getirildiği görülmektedir.⁵⁷ Eroğlu da taleplerini önce yüksek perdeden dile getirirse de Allah'ın inayetinden başka sığınabileceği bir yer olmadığını; derdini işitip ihtiyaçlarına cevap verecek, dua ve niyazlarını kabul edip yaralı gönlüne merhem olacak yegâne varlığın yüce Yaratıcı olduğunu kâmilten bilir ve yeniden dergâh-ı İlâhî'ye yönelir:

Öldük yeter, ey Kâdir ü Kayyüm, yeter!

Biraz da bize nuşretiñ olsun rehber

Biz ma'siyet erbâbı isek icmâlen

Düşmânlarımız pek mi itâ'at-perver? (s.32/m.152.)

Yok, yok, dil-i mecrûhuma bir merhem yok

Feryâdımı gûş eyleyecek âdem yok

Muztarram eyâ Mücîb! Senden başka

Mes'ûlümü is'âf edecek kimsem yok (s.17/m.57)

Klasik şiirin baş kişisi; nazlı, vefasız, âşığına her dem zulmeden, muhayyel ve ideal sevgili; Eroğlu'nun şiirlerinde değişen hayat şartlarıyla birlikte insaniyet ve vatandır. Gözyaşlarının sebebi ayrı düştüğü sevgilinin gamzesi değil toplumdaki dinî-ahlakî yozlaşmadır. Sinesini yaralayan zehirli ok sevgilinin kirpikleri değil düşman askerinin öldürücü darbesidir. Kadın ise ne Nedim'in şiirlerindeki şen ve şuh sevgili ne de âşığı mecazi aşktan ilâhî aşka götürecek olan sevdanın öznesidir. Vatanın kurtuluşu için evladını feda etmiş gözü yaşlı bir annedir:

Sen de bir Mecnûn'u ol Leylâ-yı insâniyyetiñ

Âlemiñ dilbeste olma bâğına, bostânına

İnkilâb etmezden evvel hâke, aç da dîdeñi

Baş şu vîrân beldenîñ ma'mûr kabristânına (s.18/m.61.)

Ağladım ahvâline halkıñ diyânet nâmına

Mel'ânetler etdiler icrâ şeri'at nâmına (s.3/m.4.)

⁵⁷ Muhsin Macit, "Münâcât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2020), 31/563.

*Ṭayyāre degil o bir zehr-nāk oğdur
Milyonlar ile sīne delūp geçmiştir (s.23/m.110.)*

*Beş yıldır ağlarım, dökerim al kan Aḥmed'im!
Ağlatdığıñ yeter anañı arslan Aḥmed'im!*

*Şabrim tükendi, ayrılığın deldi bağrımı
Gel kahramān kızum, saña cān kırbān Aḥmed'im! (s.42/m.178.)*

Gelişi ile yeryüzünü cennete çeviren, zevk ü safanın, ayş u nûşun mevsimi bahar da artık mutluluğun habercisi değildir. Bu viran dünyanın hazin baharında gökyüzü, bülbül, gülistan ağlamakta, kâinatı gam ve kedere boğmaktadır. Duyguların algıya tesirinin güzel bir örneği olan sonesinde Eroğlu, 1917 baharını şöyle tasvir etmiştir:

*Ne ḥazīn bir bahārdır yā Rab!
Yer gülümserken āsmān ağlar
Her taraf nevḥa-zārdır yā Rab!
Bülbül ağlar ve gülistān ağlar*

*Şu yıkık günbediñ semāsında
Ağlayan baykuşuñ ne derdi vardı?
Meşceriñ şahn-ı dilrübāsında
İñleyen kımrular ne isterdi?*

*Bak şu tağda kaval çalan çobana
O da mı gam esīri? Şorma baña
Āh u feryādı sīneler deliyor*

*Yok muḥītimde neş'eden doğmuş
Bir şadā, kâ`inātı gam boğmuş.
Kızular da ḥazīn ḥazīn meliyor (s.9/m.10.)*

Eroğlu; hakikati bir edebî eserin esas şartlarından kabul eden,⁵⁸“Kendimi milletimin huzurunda gördüğüm günden beri sanattan ziyade cemiyeti düşünmek istedim.”⁵⁹ diyerek kendi iradesiyle şiirini bir fikrin hizmetine verip,⁶⁰ hayalden uzak, yalnız içinde yaşadığı toplumun meselelerine çözüm arayan bir şiiri benimseyen Mehmed Âkif⁶¹ gibi, toplumun sıkıntılı olduğu demde hayalden bahsedilmemesi gerektiğini ifade etmiş; fikirlerini tasvir etmesi, kalbinin ve hakikatin tercümanı olması noktasında şiirlerini aracı kılmıştır:

Dem urma, şafâ vü neş'e-i şahbâdan

Çok oldu o zevk kalkalı dünyâdan

Meydânda iken hezâr feryâd hezâr

Bahs etmek 'abes degil midir 'anķâdan? (s.60/m.230.)

Ey kalem, ikdâm edüp taşvîr kıl efkârımı

Tercümân-ı kalb-i pâkim ol hakîkat nâmına (s.4/m.4.)

Disiplinli hayatı, katıksız müminliği, vatanseverliği ve şiirlerindeki tavrı ile Niğde çevresinde İkinci Mehmed Âkif diye anılan Eroğlu,⁶² Âkif'e olan sevgi ve hürmetini, ona benzetilmesinden duyduğu memnuniyeti ise şöyle dile getirmiştir:

Beñzeteler oluyor hazret-i üstâda beni

Beñzemem ammâ yine çıldırıyor, hopluyorum

Çaldırıp ħirmen-i 'irfânını gitti 'Âkif

Ben onuñ geçtiği yollarda başaķ topluyorum (s.68/m.312.)

Torunlarının verdiği bilgiye göre Eroğlu, Mehmed Âkif'le bizzat tanışmamıştır, ama adını duyan Âkif'in ona “medhiyesi/övgüsü” denebilecek bir mektubu bulunmaktadır.⁶³ Eroğlu, *Nâle* isimli eserinin yer aldığı defterin ilk varağında Âkif'in kendisi için kaleme aldığı şu beyte yer vermiştir:

⁵⁸ Kazım Yetiş, *Mehmet Akif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1992), 12.

⁵⁹ Hasan Basri Çantay, *Âkifname* (İstanbul: Ahmed Sait Matbaası, 1966), 55.

⁶⁰ Orhan Okay, *Mehmed Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi* (Ankara: Akçağ Yay., 2005), 23.

⁶¹ M. Orhan Okay- M. Ertuğrul Düzdağ, “Mehmed Âkif Ersoy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2003), 28/435.

⁶² Özmel, *Dünden Bugüne Niğde'li Şair ve Yazarlar*, 133.

⁶³ Küçük, *Tercüme-i İntihânâme-i Sultan Veled*, 78.

İşittim Hakkı varmış ol Niğde livāsında

Neş'eyi meş'ale buldum Hakkı'nın me'vāsında

Aynı varakta Eroğlu'nun, Âkif'in "Üç buçuk nazma gömülmüş koca bir ömr-i heder!"⁶⁴ mısraını tazmin ettiği manzumesi de yer almaktadır:

"Üç buçuk nazma gömülmüş koca bir 'ömr-i heder"

Beni dünyāya bunuñ için mi getirmişdi kader?

Böyle beyhūde geçen 'ömre edilmez mi keder?

Ġāfil insānıñ işi böyle gelir, böyle gider

Eserinde "Büyük Şā'irimiz Merhūm Mehmed 'Âkife" başlıklı sone nazım şekliyle bir de medhiye kaleme alan Eroğlu; "şā'ir-i dehā, şā'ir-i yegāne" tamlamaları ile nitelediği, şairlik mesleğinde benzeri olmadığını belirttiği Âkif'in, ölüm zehrini içtiğini, ancak ölümsüzlük suyunu içirdiği *Safahāt*'ıyla ebedî zinde olduğunu ifade etmiş ve onun şairliğini tartışıp tereddüt duyanlara şöyle cevap vermiştir:

Bir necib duyğu, bir rakik yürek

Bir temiz dil ve bir selis beyān

Bunları mezc edüp veren āheng

Sendiñ ey şā'ir-i dehā- unvān!

Saña şā'ir degil demiş hussād

Doğru şā'ir degildiñ, eş'ardiñ

Mesleğinde naziri yok üstād!

Bence şā'ir-i yegāne señ vardiñ.

Saña fānī hayāt bezminde

Daha kırk yıl naşib olaydı bekā

Neler ibdā' eder idiñ 'acabā?

Kendiñ içdiñ egerçi zehr-i memāt

Şafahāt'a içirdiñ āb-ı hayāt

Ey büyük şā'ir-i ebed-zinde! (s.77/m.341.)

⁶⁴ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahāt* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2009), 146.

Eroğlu; şiirlerinde kendi benini, şahsi ıstıraplarını dile getiren Tevfik Fikret'i⁶⁵ ise eleştirmiştir. Zira Eroğlu'na göre şiir bir amaca hizmet etmeli, gafletin derin uykusuna dalmış olanları bu uykudan uyandırmalıdır:

Ťarz-ı beyân-ı Fikret'i terciħ eden! Saña

Pek sâde bir su'âl şorayım, haydi, ver cevâb:

Ĥâ' b-ı girân-ı ġaflete dalmış olanları

Bidâr eder mi nağme-i âheste-i Rübâb? (s.18/m.66.)

Tevfik Fikret *Târîh-i Kadîm* şiirinde Türk tarihine karşı menfi bir tavır sergilemiş, tarihi baştan başa kanlı sahnelerden ve savaşlardan ibaret görmüş ve kahramanlığı küçümsemiştir. Toplumun değerlerinden uzaklaşarak, dine ve Tanrı'ya karşı isyankâr bir tavır ortaya koymuştur. Mehmed Âkif bu manzumesi dolayısıyla *Süleymaniye Kürsüsü*'nde, Tevfik Fikret için tahkir edici bazı sözlerle birlikte zangoç tabirini kullanmıştır. Bunun üzerine Fikret, Âkif'e cevap olarak *Târîh-i Kadîm'e Zeyl'i* kaleme almış, tarih ve din düşmanlığını açıkça dile getirmiştir. Dinî inançları tamamen reddeden Fikret, bir nevi tabiat dinine inandığını belirtmiştir.⁶⁶ Eroğlu "*Kitâb-ı Kâ'inâtdan Bir Sahîfe*" başlıklı mesnevisiyle bu münakaşaya dâhil olmuş, mevcudatın tesadüf eseri olduğuna inanan Fikret'in, bu inancının bir gereği olarak, kendi şiirlerinin de tesadüf eseri olduğunu kabul etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun mümkün olmadığını vurgulayan Eroğlu, her fiilin bir fâili olduğu gibi kâinat kitabının da bir Fâil-i Hakîkî'ye, bir Hakîm-i Müdebbir'e işaret ettiğini belirtmiştir:

Fikret'in fikri başka şeylerle

Uğraşırken kalem takılmış ele

Naşıl olmuşsa hoşkaya batmış

Kağıda keyfe-me'ttefağ atmış

Noğtalar, çizgiler. Fakağ bî-hiss

Bir de bakmış vücûda gelmiş "Sis"

⁶⁵ Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi I-II* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1996), 95.

⁶⁶ Abdullah Uçman, "Tevfik Fikret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2012), 31/11.

Demiş olsam eder misiñ teslîm?

Buña imkân verir mi 'aql-ı selîm

Bir teşâdüf mü? Böyle şey olamaz

Düşünürseñ bu kâ'inâtı biraz

Bir Hâkîm-i Müdebbire isnâd

Etmemek çâresizdir etme 'inâd (s.74/m.337)

Eroğlu, şiirleri için yukarıda zikrettiğimiz tüm yeniliklerle birlikte, gelenekten uzaklaşmadığını ve bu birikimin bir sürdürücüsü olduğunu da ifade etmiştir. Bu bağlamda Eroğlu'nun şiirlerinde klasik şiir geleneğinin yanı başında yeninin filizlendiğini, şairin şiirlerine Doğu ve Batı'nın birlikte kaynaklık ettiğini söylemek mümkündür:

Hâyîde mü'eddâ vü edâ tarz-ı kadîmiñ

Hîç kıymeti yokdur yeñi halkıñ nazârında

Hakkı! Eger eş'ârıñı satmak diliyorsañ

Ŧâlib bulunur eskilere bat pazârında (s.62/m.251.)

Eroğlu, kıta ve rubai ağırlıklı eserinde dört mısralık bu nazım şekilleriyle ifade etmek istediği düşünceyi kısa, öz ve etkili bir şekilde okuyucuya aktarmıştır:

Hangi hâlinde bekâ var dehrîñ?

Ġâmı da zevki gibi fânîdir

Şu kadar var ki ğamı pek memdûd

Müddet-i zevki faķaķ ânîdir (s.63/m.261.)

Sözü, ses ve anlam yönünden süslemiş, kullandığı edebî sanatlarla mısralarında ahenk ve tesiri artırmıştır. İlk manzumesi olan na't-ı şerifte Hz. Muhammed'in risaletle vazifelenirilmesini peygamberlik bahçesinde hoş kokulu bir goncanın açılması teşbihiyle anlatmıştır:

Açıldıñ gonce-i hoş-bü gibi bâĝ-ı risâletde

Meşâm-ı âlemi kıldıñ mu'aţţar, yâ Resûla'llâh! (s.1/m.1.)

Abdülhak Hâmid'in, *İlhan* ve onun devamı olan *Turhan* adlı manzum tiyatrolarındaki şahısların yanında Doğu'nun ve Batı'nın önemli yazar ve

şairlerinin de tayflarını çeşitli konularda karşılıklı konuşturduğu eseri *Tayflar Geçidi*⁶⁷ ilhamıyla kıta nazım şeklinde bir medhiye yazan Eroğlu, Hâmid'in kalemini sûr-ı İsrâfil'e, şiirlerini de Hz. İsa'nın ölüleri diriltiren mucizevi nefesine benzetmiştir:

Şâ'ir-i 'İsî-nefes ihyâ-yı emvât eyledi

Eyler a...Bir şâ'ire işbu meziyyet çok mudur?

Beñzedirsem hâme-i mu'ciz-beyân-ı Hâmid'i

-Beñzemez mi- şûr-ı İsrâfil'e hakķım yok mudur? (s.14/m.32.)

Hakiki fikir ve duygu adamlarının mutlak dokunmak mecburiyetini duydukları meselelerin hemen hepsine birer vesile ile bazen ciddi ve ağırbaşlı, bazen nükteli ve mizahi bir kalem darbesi ile temas eden Eroğlu,⁶⁸ Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya atılan manda ve himaye fikri karşısında tavrını ortaya koyduğu kıtasında "manda" kelimesini tevriyeli olarak kullanmış ve ifadenin tesirini artırmıştır:

Neden veşâyete muhtâc görüldü Türkler 'aceb?

Çocuk mu, hîre mi, ma'tüh mu, 'aklı ermez mi?

Zavallı millet öküç beslemekten 'âcizken

Siyâh bahtı aña bir de [manda] vermez mi? (s.23/m.112.)

Eroğlu, şiirlerinde ses ve söz sanatlarının yanı sıra yazı sanatının imkânlarından da faydalanmıştır. Uzak yakın demeden dünyayı dolaştığını, ancak hak ve adalet namına hiçbir şeye tesadüf etmediğini belirttiği rubaisinde görülmesi zor nadide birer dilbere benzettiği adalet ve hak kavramlarını ters yazarak hem imgesel hem de görsel olarak amacına ulaşmıştır:

Dünyâyı dolaşdım, demedim yakın ırak

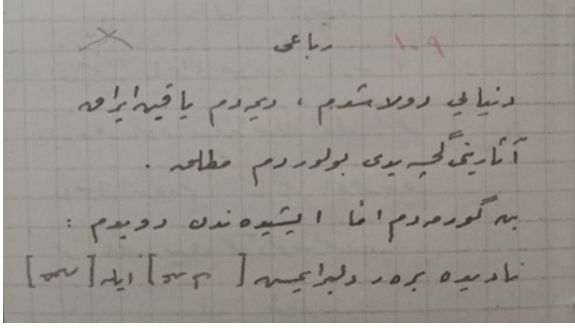
Âşârını geçseydi bulurdum muhtlak.

Ben görmedim ammâ işidenden duydum:

Nâ-dide birer dilber imiş 'adl ile hak

⁶⁷ Oğuzhan Karaburğu, *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatro Eserleri Üzerinde Bir Araştırma ve İnceleme* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 438.

⁶⁸ Ecer, "İbrahim Hakki Eroğlu", 4.

(s.23/m.109.)

Manayı kuvvetlendirmek ve ifadeyi süslemek için ayet ve hadislerin bir kısmını veya tamamını şiirinde zikrederek iktibas sanatına başvurmuştur.⁶⁹ “*Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım*”⁷⁰ mealindeki hadis-i şerif ile “*Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar*”⁷¹ mealindeki ayet-i kerimeyi kısmen ve lafzi olarak iktibas ettiği şiirleri şöyledir:

Meded ey destgîr-i yevm-i maḥşer, yâ Resûla'llâh!

Ḥitâb-ı izzet-i “Levlâk”e maẓhar, yâ Resûla'llâh! (s.1/m.1.)

Çok ağladık yeter, yeter! Ey merḥamet-me’âb!

Erdir ḥitâma artık elîm ibtilâmızı

“Felyeḍhakû” da emr-i şerîfîñ degil midir?

Ḥalk eyle bir vesîle de ḥandân kıl bizi (s.32/m.101.)

Şiirlerinde atasözü ve deyimlere de yer veren Eroğlu, Niğde’de faydasız söylem ve eylemler için kullanılan “*İt kılı postal bağı*”⁷² deyimini şair diye geçinenlerin şiirlerini tarif etmek için kullanmıştır:

⁶⁹ Ayet ve hadislerin edebiyatımıza kaynaklık etmesi konusunda bk: Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2016); Zülfikar Güngör, “Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur’an-ı Kerîm”, *İslâmî İlimler Dergisi 1. Kur’an Sempozyumu* (Çorum: İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, 2007), 178-188; Zülfikar Güngör, “Türk-İslâm Edebiyatı’nın Kaynağı Olarak Hadisler”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu* (Çorum: İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, 2007), 201-211.

⁷⁰ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ ve Müzîlû’l-İlbâs*, thk. eş-Şeyh Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî (Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-ilmîyye, 1351), 2/291 (No. 2669).

⁷¹ *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), et-Tevbe 9/82.

⁷² Mustafa Sinan Kaçalin, *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler* (Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, 2016), 357.

Her geleni ağızma kâğıda nakl eyliyor

Şi'r diye yāvegū bir şu'arā taşlağı

Birbirine degmedeñ rābıtasız sözleriñ

Eñ iyi ta'rīfidir: "İt kılı, postal bağı" (s.29/m.145.)

Bazen de başka bir şairin şiirinden bir parçayı kendi şiirinde zikrederek tazmin sanatına yer vermiştir. Ziya Paşa'nın "Kâbil midir elfâz ile tağyîr-i haqîkat"⁷³ mısraını tazmin ettiği kıtası şöyledir:

Akvāli ile 'ālemi iğfāl edecekdi

Ef'āli ile etmese tenvîr-i haqîkat

Vahşilige verdi medeniyet süsü ammā

"Kâbil midir elfâz ile tağyîr-i haqîkat?" (s.70/m.318.)

Sonuç

Mütercim kimliğiyle ilim âleminin dikkatini çeken ve tercümelemleri farklı araştırmacılar tarafından değişik yönleriyle ele alınıp incelenen İbrahim Hakkı Eroğlu, aynı zamanda yaşadığı dönemin sosyal, siyasi, kültürel ve edebî manzarasını şiirlerine başarıyla yansıtmış bir şairdir. Eroğlu; gençliğini İstanbul ve Kayseri medreselerinde tahsil ile geçirmiş, aldığı eğitim ve özel ilgisi neticesinde Arap ve Fars dillerine, klasik eserlerine nüfuz edecek derecede hâkim olmuştur. Bu iki şark dilinin delaletiyle Osmanlıcanın ağıdalı diline ve ardından divan edebiyatının inceliklerine vâkıf olan Eroğlu; Arap, Acem ve Osmanlı dilinin klasiklerinden müteşekkil sağlam bir edebiyat kültürüne sahiptir. Batı ile etkileşimin sonucu değişen şiir anlayışına da kısa sürede adapte olmayı başaran Eroğlu, Tanzimat ile birlikte edebiyatımıza dâhil olan yeni şekillerin de en güzel örneklerini sade bir Türkçe ile okuyucuya sunmuştur. Gazel, kaside, rubai gibi kadim şekillerle yeni bir muhteva sunarken; sone, tiyatro gibi Batı kaynaklı şekilleri de başarıyla kullanmıştır.

Kendisini mensubu olduğu toplumun meseleleri karşısında sorumlu hisseden Eroğlu, şair kimliğini eğitimci kimliği ile cem edip toplumsal problemler hakkındaki çözüm önerilerini estetik ölçüler dâhilinde okuyucuya sunmuştur. Sosyal meseleleri realist bir tavrıla ortaya koyarken şiirin gereklerini yerine getirmeyi de ihmal etmemiş, mesajla lirizmi başarılı bir şekilde buluşturmuştur. Toplumsal meseleler karşısındaki hassasiyeti ve eleştirel tavrı şairin hiciv yönünü beslemiş, tenkit de şiirlerinde önemli

⁷³ Önder Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001), 274.

bir yer tutmuştur. Toplumun aksayan yonlerini kendine has üslubuyla yeren Eroğlu, bu Şiirlerinde kullandığı atasözü ve deyimlerle de ifadenin tesirini artırmıştır. Bu aynı zamanda Şairin, Türkçe söyleyiŐlerde aruzu kullanmadaki başarısının, aruz ile Türkçeyi bir araya getirmedeki ustalığının da önemli göstergelerindedir. Eroğlu özellikle sosyal meselelere temas ettiği Şiirlerinde canlı, hareketli, konuşma lisanına yakın bir mısra yapısı kurmuŐ, günlük hayatta kullanılan dilin söyleyiş özelliklerine sıklıkla yer vermiştir.

Kaynakça

el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*. thk. eş-Şeyh Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1351.

Aktaş, Şerif. *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi I-II*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1996.

Akyüz, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitâbevi, 2020.

Andı, Fatih. *Şiirin Ufku Hz. Peygamber'i Şiirle Sevmek*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019.

Andı, M. Fatih. "Türkçe'de Rubâiyyât-ı Hayyam Tercümeleri". *İlmî Araştırmalar* 7 (1999), 9-29.

Andı, M. Fatih. *Edebiyat Araştırmaları I*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000.

Avcioğlu, Gamze Gizem. *Sa'di-yi Şîrâzî'nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Bilgin, Azmi - Çiçekler, Mustafa. *Gül Suyu Gülistan Tercümesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000.

Büyük, Ünal. *Şiir ile Hikâyenin Kesiştiği Ortak Noktada -Tanzimat'tan Cumhuriyet'e- Manzum Hikâye*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Büyükkarcı Yılmaz, Fatma. "Sadî'nin Bostân'ının Türk Edebiyatındaki Yeniden Çevirileri ve Çeviri Stratejileri". *Turkish Studies* 12/22 (Yaz 2017), 183-198.

Çantay, Hasan Basri. *Âkifname*. İstanbul: Ahmed Sait Matbaası, 1966.

Ecer, Mehmet Naci. "İbrahim Hakkı Eroğlu". *Akpınar Niğde Halkevi Dergisi* 4/47 (Ekim 1940), 1-5.

Enginün, İnci. *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Basım, 2013.

Eroğlu, İbrahim Hakkı. *Rebabnâme*. nşr. Amber Güneysel. Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011.

Eroğlu, İbrahim Hakkı. *Tercüme-i İntihânâme-i Sultan Veled*. nşr. Hülya Küçük. Konya: Aybil Yayınları, 2. Basım, 2012.

Eroğlu, Niğdeli Hakkı. *Çiçek Bahçesi Bustan Tercümesi*. Niğde: Vilâyet Basımevi, 1945.

Eroğlu, Niğdeli Hakkı. *Gül Suyu Gülistan Tercemesi*. Niğde: Vilâyet Matbaası, 1944.

Eroğlu, Niğdeli Hakkı. *Sözün Özü Pend-i Attar Tercümesi*. Niğde: İl Basımevi, 1948.

Ersoy, Mehmet Âkif. *Safahat*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2009.

Göçgün, Önder. *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001.

Gökçetin, Ziya. "İbrahim Hakkı Eroğlu -Bir Ömrün Zaferi-". *Akpınar Niğde Halkevi Dergisi* 4/47 (Ekim 1940), 11-14.

Güngör, Zülfikar. "Türk-İslâm Edebiyatı'nın Kaynağı Olarak Hadisler". *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*. 201-211. Çorum: İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, 2007.

Güngör, Zülfikar. "Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur'an-ı Kerîm". *İslâmî İlimler Dergisi* 1. *Kur'an Sempozyumu*. 178-188. Çorum: İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, 2007.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. 4 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Kaçalin, Mustafa Sinan. *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, 2016.

Karaburgu, Oğuzhan. *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatro Eserleri Üzerinde Bir Araştırma ve İnceleme*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Keleş, Reyhan. *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2016.

Köni, Hasan. "Kurtuluş Savaşı Öncesi Azınlıklar Sorununa Bir Bakış". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 9/27 (Kasım 1993), 479-484.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş -Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım. 2008.

Macit, Muhsin. "Münâcât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/562-564. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. Lübnan: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2011.

Okay, M. Orhan - Düzdağ, M. Ertuğrul. "Mehmed Âkif Ersoy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/432-439. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Okay, M. Orhan. "Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896)". *Türk Edebiyatı Tarihi*. ed. Talât Sait Halman vd. 3/61-82. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.

Okay, M. Orhan. *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

Okay, M. Orhan. *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Önal, Mehmet. "Modern Türk Edebiyatının Başlangıcı ve Tanzimat'ın İlanından Sonraki Türk Şiiri". *Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış*. ed. M. Kayahan Özgül. 2/2-40. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2015.

Özçelik, Mustafa. "Mehmet Akif ve Bursa". *Bursa Günlüğü* 3 (Eylül 2018), 16-21.

Özgül, Kayahan. *Dīvan Yolundan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022.

Özmel, İsmail. *Dünden Bugüne Niğde'li Şair ve Yazarlar*. Niğde: Niğde Valiliği Yayınları, 1990.

Özmen, Kemal. "Edebiyatta Etkilenme". *Türk Edebiyatı Tarihi*. ed. Talât Sait Halman vd. 3/43-49. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.

Özönder, Hasan. "Feridun Nafiz Uzluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/257-258. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

Saltık, Eylem. "Atatürk Dönemi Türk Şiirinde 'Anadolu' ve Millî Mücadele Manzarası". *Türkbilig* 20 (2010), 294-324.

Sevindik, Hakan. *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi'*. thk. Hâlid Abdulganî Mahfûz. Lübnan: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2011.

Uçman, Abdullah. "Tevfik Fikret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/9-13. Ankara: TDV Yay., 2012.

Uludağ, Süleyman. "Arbede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/347-348. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

Ulusoy, Hüseyin. "İbrahim Hakkı Eroğlu -Hayatı-". *Akpınar Niğde Halkevi Dergisi* 4/47 (Ekim 1940), 6-11.

Yetiş, Kazım. *Mehmet Akif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1992.

Yılmaz Orak, Kadriye – Moradı, Abolfazl. "Türk Eğitim Kurumlarında Farsçanın Öğretilmesinde Sa'dî". *Turkish Studies* 9/3 (Kış 2014), 1653-1670.